

**Náčrt teológie sviatostí podľa Ph. J. Rosata,
jej aktuálnosť a inšpiratívny potenciál pre súčasný ekleziálny kontext**

LUBOMÍR HLAD

Katedra náboženských študií, Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
Slovenská republika
lhlad@ukf.sk

Abstract

The year 2021 brought several reasons to remember the Rev. Philip J. Rosato, a Jesuit priest and longtime professor of sacramental theology at the Pontifical Gregorian University in Rome (1979-2004). The particular occasion was the tenth anniversary of his death (July 20, 2011) and the eightieth anniversary of his birth (July 7, 1941). The biographical dates also include thirty years since the publication of his most widely read work: *An Introduction to the Theology of the Sacraments* (*Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 1992). The pastoral visit of Pope Francis to Slovakia (12.9.-15.9.2021) offered an additional reason to remember him. His words on the vocation of Christians not to hoard bread but to share it strikingly recall the essence of Rosato's sacramental doctrine. It is the thesis that the foundation of Christian orthopraxis lies in the sacramental liturgy, which is a pneumatic recollection and re-presentation of Jesus' prophetic gestures (gestures in favor of justice and gestures of self-giving culminated on Calvary) into which the faithful are grafted. At the same time, they are encouraged by sacramental grace to live in conformity with the ethical dimension of the gesture, walking toward the full realization of the Father's kingdom. Rosato's sacramental theology, emphasizing the ethical dimension of sacramental grace, was formulated in response to the ongoing sacramental crisis of the Western Church. If the focus of Pope's messages are diverse variations on the theme of active protagonism of justice, hope, compassion, reconciliation, solidarity, fidelity, or service that spring from the contemplation of the cross - the founding principle of all the sacraments of the Church and their efficacy - then the theological concept of sacramentality by Ph. J. Rosato receives from his fellow Jesuit

a certain implicit recognition. The study is divided into three parts (anamnetic, indicative-explanatory and prognostic); its purpose is to recall the personality of Ph. J. Rosato, his theology and the interpretation of the focal points of his sacramental theology, as well as a prognostic outline of the significance of an ethically designed sacramental theology for the Church in the time of the new evangelization and pastoral conversion.

Keywords: Sacramental theology, Prophetic gestures, Sacramental grace, Orthopraxis, Transcreation, Transsocialization, Philip. J Rosato, Pope Francis.

Úvod

V rámci apoštolskej cesty pápeža Františka na Slovensku v dňoch 12. – 15. septembra 2021 zazneli pri stretnutí s prezidentkou SR, ktorá pápeža privítala typickými symbolmi – chlebom a soľou –, pozornosť si zasluhujúce slová, zrkadliace kerygmaticko-mystagogickú¹ črtu jeho doktríny:

„Chlieb, ktorý si Boh vybral, aby sa stal prítomným medzi nami, je podstatný. Písmo nás pozýva, aby sme ho nezhrmažďovali, ale sa oň delili. Chlieb, o ktorom hovorí evanjelium, sa často láme. Je to silné posolstvo pre náš spoločný život – hovorí nám, že skutočné bohatstvo nespočíva v zväčšovaní množstva toho, čo máme, ale v delení sa rovnakým dielom s tými, čo sú okolo nás.“²

Vo vyjadrení, ktoré rozlámaný chlieb interpretuje ako symbol pripomínajúci konkrétnu povinnosť „starať sa o najslabších“, a tak sa „zasadiť o budovanie budúcnosti na základe spravodlivostí“, sa nedá prehliadnuť jeho implicitný sviatostno-eucharistický obsah, a to predovšetkým idea tzv. transsocializácie. Jej významným nositeľom bol práve jezuitský teológ Philip Joseph Rosato (1941 – 2011). I napriek tomu, že priama inšpirácia pápeža Františka menovaným sviatostným teológom nie je explicitne dokázateľná (je skôr nepriama, späťá so spoločnou príležitosťou k jezuitskému rádu, ako aj preferenciou podobného okruhu teológov, o. i. latinskoamerickej proveniencie, napr. L. Boffa či J. Sobrina), dá sa hovoriť o pozoruhodnej zhode, ktorá Rosatovej sviatostnej teológii priznáva vysokú mieru aktuálnosti pre súčasný ekleziálny kontext. V troch krokoch – označených

¹ Pápež František, *Evangelii Gaudium*, 163-168.

Dôraz pápeža Františka na kerygmu, ktorý sa prejavuje výberom tém i voľbou jazyka, má vzdialený pôvod v kerygmatickej teológii, ako to sám pápež priznáva v svojom vyjadrení k talianskemu vydaniu knihy H. Rahnera *Una teologia della predicazione*: „Uno dei libri che mi hanno fatto tanto bene.“ Kerygmatická teológia, označovaná tiež pojmi teológia kázania alebo *theologia cordis*, vysvetľuje pápežov záujem o tému kázania (homílie) v kontexte *Ars celebrandi*. Za zmienku stojí aj skutočnosť, že kerygmatická teológia ako istý prazáklad magisteriálnej teológie pápeža Františka čerpá pneumatickú vitalitu nielen z klasických teologických prameňov (slová Svätého písma, učiaci Cirkev, teológia vychádzajúca z ranokresťanskej katechézy, patristická teológia obsiahnutá v kerygmatických spisoch, veľká scholastika), ale i z liturgie; Hugo Rahner, *Una teologia della predicazione* (Brescia: Morcelliana, 2015), 14; Pápež František, Stretnutie s rímskym klerom 19. februára o *Ars celebrandi*; dostupné na: http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2015/02/07/papa_il_19_febbraio_incontro_clero_romano_su_ars_celebrandi/it-1122031

² Pápež František, Príhovor Svätého Otca po stretnutí s prezidentkou SR Zuzanou Čaputovou, 13. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210913106>

typickými termínmi sviatostnej teológie: anamnéza, indikácia a prognóza³ – si túto nie síce nápadnú, ale určite nie bezvýznamnú postavu sviatostnej teológie pripomenieme, poukážeme na hlavné časti Rosatovej teológie a načrtujeme jej možné perspektívy. To všetko v úsilí podnietiť takú sviatostnú ortodoxiu a ortoprax, ktoré budú viesť ku konečnej oslave Boha Otca prostredníctvom Syna v Duchu Svätom⁴ v zmysle dlhoročného teologicko-pedagogického snaženia jezuitského pátra Ph. J. Rosata. -

Anamnéza

Konštatovanie pápeža Františka, že „nie je ľahké oceniť ostatných [...] bez toho, aby sme poznali ich tváre a príbehy“⁵, platí v plnej miere i pre poznanie a ocenenie človeka, rehoľníka, kňaza a teológa, ktorý sa s citom pozeral do tváří svojich študentov z rozličných periférií sveta – jeho životný príbeh bol s nimi totiž hlboko spätý. Počiatok má vo Filadelfii (USA) dňa 7. júla 1941 a zakončenie v Lanke-
nau (USA) dňa 20. júla 2011⁶.

Osobná skúsenosť autora tejto štúdie z posledných rokov Rosatovho pôsobenia na Pápežskej Gregorovej univerzite v Ríme (Taliansko) ponúka dostatok presvedčivých argumentov na to, aby mohol konštatovať, že teológia hľadajúca vo sviatostno-liturgickom univerze odpoveď na rôznorodé ľudské biedy (najmä na problém hladu a hľadania pokoja), inšpirovaná dovtedajšími eucharistický-

³ Termíny, ktoré v tejto štúdii používame nie v doslovnom, ale skôr v analogickom význame, vyberáme z náuky sv. Tomáša o troch aspektoch sviatostí; v diele Ph. J. Rosata sú trvalo prítomné: „Sviatosť je znamením pripomínajúcim, čo predchádzalo, totiž Kristovo utrpenie; je znamením ukazujúcim, čo sa v nás vykoná skrze Kristovo utrpenie, totiž milosť; je znamením predznamenávajúcím, a teda ohlasujúcim budúcu slávu; Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, otázka 60, článok 3, odpoveď; Benedikt Mohelník (ed.), *Tomáš Akvinský – O svätostech obecně* (Praha: Krystal OP, 2019), 80.

⁴ Philip J. Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti* (Casale Monferrato: Piemme, 1992), 12; 109-117.

⁵ Pápež František, Príhovor Svätého Otca na stretnutí s rímskou komunitou na Luníku IX, 14. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20210914085>

⁶ Regionálna tlač, presnejšie *The Philadelphia Inquirer* z dňa 22. 7. 2011, priniesla takýto krátky nekrológ:

„Reverend Philip J. Rosato (70), jezuitský kňaz, ktorý v 70. rokoch a potom po roku 2000 vyučoval teológiu na dnešnej Univerzite sv. Jozefa, zomrel na leukémiu v stredu 20. júla v nemocnici v Lanke-
nau. Otec Rosato strávil veľkú časť svojej kariéry (od roku 1979 do roku 2004) ako profesor teológie na Pápežskej Gregorovej univerzite v Ríme, kde bol vedúcim doktorandských dizertačných prác. Narodil sa vo Filadelfii, roku 1959 zmaturoval na Škole sv. Jozefa a v tom roku vstúpil do Spoločnosti Ježišovej. V noviciáte sv. Izáka Joguesa vo Wernersville, v okrese Berks, študoval v rokoch 1959 – 1961. Bakalársky titul získal roku 1965 a magisterský titul roku 1966, a to v klasických štúdiách v Kňazskom seminári sv. Ignáca z Loyoly v Shrub Oak, NY. Otec Rosato učil latinčinu a nemčinu v rokoch 1966 – 1968 na strednej škole sv. Alojza Gonzagu vo Washingtonu a bakalársky titul z teológie získal na Woodstock College roku 1971; v tomto roku bol aj vysvätený. Jeho prvá vedecká cesta do Európy ho zaviedla na univerzitu v Tübingene v Nemecku, na ktorej roku 1975 získal doktorát z teológie. Do roku 1979 učil teológiu na Univerzite sv. Jozefa a potom sa vrátil na kontinent, aby v Ríme začal svoj vedecký život, trvajúci 25 rokov. Diagnóza rakoviny ukončila jeho kariéru roku 2004. Vrátil sa do USA a podstúpil liečbu. Na Univerzite sv. Jozefa bol profesorom teológie do roku 2006.“

Walter F. Naedele, Rev. Philip J. Rosato, 70, longtime professor; dostupné na:

https://www.inquirer.com/philly/obituaries/20110722_Rev__Philip_J__Rosato__70__longtime_professor.html

mi kongresmi (1977 vo Filadelfii, 1981 v Lurdoch a 1988 v Soule)⁷, tvorila os Rosatovho osobnostného a duchovného profilu. Aj v prípade tohto muža mohutnej postavy, zvučného hlasu a srdečnej povahy otcovského typu, muža zahaleného oblakom cigaretového dymu, ktorý po prednáškach s pôžitkom vdychoval⁸, možno konštatovať prienik medzi jeho životom a učením v zmysle tézy, že „teológia je podstatne zhrnutá v životopise... Životy sú syntézou kresťanského posolstva, ktorú uskutočnili istí veriaci našej doby“⁹. A keďže „je dobré pokračovať v pravde a úprimnosti na bratskej ceste očisťovania pamäti...“, ako aj v spomienke na prijaté a ponúknuté dobro“¹⁰, je teraz namieste i jeden spomienkový fragment, ktorý je istou výpovednou skratkou celku života a diela profesora Rosata:

Na záver tzv. *seminario maggiore* v akademickom roku 2001/2002, venovanému sviatosti Eucharistie, pozval padre Philippo skupinu svojich študentov do malej jedálne (*sala studenti*) v prízemí hlavnej budovy univerzity na „bancchetto“ – sám naň priniesol občerstvenie: panini, dolci, kávu, kolu... Neformálna, veselá atmosféra sa zmenila na hlbavejšiu, keď vyzval absolventov svojho seminára, aby nahlas vyjadrili, čo si z neho odnášajú. Študenti, väčšinou z krajín tretieho sveta, primárne nehodnotili tematický obsah kurzu, ale spontánne začali profesorovi vyjadrovať úprimnú vďačnosť za ľudské zázemie, ktoré im poskytol, a za mnohé konkrétne gestá priateľstva. Potom im profesor Rosato začal deliť prinesené dary a vysvetľovať zmysel bratského zdieľania sa. Po nich sa spoločne spomínalo a dával im užitočné rady k blížiacim sa skúškam (*esame di sintesi*). Záverom bola srdečná rozlúčka s vyjadrením túžby „ci vediamo“ (v preklade „dovidenia“). Stretnutie aj po rokoch možno opísať ako reálne zakúsenie toho, čo mal profesor Rosato na mysli, keď v širšom religionistickom kontexte učil o svätej eucharistickej hostine ako o udalosti vďakyplného anamnetického spomínania na Ježišovo prorocké gesto sebadarovania, obsahujúce eticko-pedagogický komponent¹¹, o premene (transformácii, transkreácii alebo transsignifikácii) chleba a vína v zmysle *transsocializácie*¹², o vzťahu sviatostnej

⁷ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 5-6.

⁸ Vôňa dymu istej značky cigariet má pre autora tejto biografickej spomienky podobný symbolicko-sviatosťný význam, aký pripisuje ohorku poslednej cigarety svojho otca – ako „sviatosti života“ – teológ L. Boff:

„Ohorok cigarety nie je viac ohorkom cigarety. Je sviatosťou. Je živý a rozpráva o živote. Odprevádza život. Jeho charakteristická farba, silná vôňa a jeho ohorená špička spôsobujú, že sa zdá byť ešte zapálený v našom živote. Pripomína a sprítomňuje postavu otca“; Leonardo Boff, *Sacramenti della vita* (Roma: Borla, 1985), 24.

Pri spomienke na osobnostný profil profesora Rosata treba uviesť, že ide o osobné svedectvo autora tejto štúdie, ktoré však nijako nevyklučuje iné skúsenosti, spojené najmä s legitímnymi akademickými konfrontáciami, ktoré niektoré tézy Rosatovej sviatostnej teológie vyvolávali v okruhu poslucháčov aj pedagógov.“

⁹ Sandro Spinsanti, „Vzory duchovní“, in *Slovník spirituality*, ed. S. De Fiores – T. Goffi (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999), 1 133-1 134.

¹⁰ Pápež František, Príhovor pri stretnutí so židovskou komunitou, 13. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210913124>

¹¹ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 82-83.

¹² Termín *transsocializácia* súvisí s konceptom transsignifikácie, ktorým sa sviatosťná teológia usiluje interpretovať klasický koncept transsubstanciacie, čiže tajomstva premeny materiálnych prvkov v slávení Eucharistie. Kým termín *transsignifikácia* vyjadruje, že zmena substancie

milosti eucharistického stolovania a zodpovednosti kresťanov za zmiernenie hladu vo svete, za organizácie poskytujúce pomoc či osvojenie si solidárneho štýlu života voči tým, ktorí vlastnia menej¹³. V udalosti jedného popoludňajšieho stolovania bolo teda možné zakúsiť esenciu Rosatovej sviatostnej teológie, ako ju vyjadril v slovách:

„V Eucharistii si Cirkev uvedomuje jednak svoj údel, ktorý má ako komunita povolaná k deleniu sa o svoju skutočnosť a svoje dobré s inými, jednak svoj význam, ktorý má ako antitetické znamenie voči bohatým, ktorí sú neraz tak egoisticky zameraní na obranu vlastných záujmov, že nie sú schopní pripustiť, aké je naliehavé a nevyhnutné zabezpečiť primeranú obživu, spravodlivú ekonómiu a budúcnosť plnú nádeje pre celý svet. O to menej sú potom disponovaní sláviť prorocký symbol posledného naplnenia uvedeného cieľa v Božom kráľovstve.“¹⁴

Podobne ostatné stretnutia – už skôr individuálneho rázu, uskutočnené v duchu stretávania sa doktoranda so školiteľom – ponúkali autorovi tejto štúdie cenné príležitosti zakúsiť ako živé ťažiskové tézy sakramentálnej doktríny profesora Rosata, obsiahnuté hlavne v jeho diele Úvod do teológie sviatostí (*Introduzione alla teologia dei sacramenti*) z roku 1992¹⁵. Predstavíme ich v nasledujúcom výklade.

chleba a vína spočíva v zmene signifikátu týchto centrálnych znakov (pod substanciou treba správne rozumieť to, čím je daná vec v sieti vzťahov, nie nejakú fyzikálnu štruktúru matérie), termín *transsocializácia* konkretizuje, že pri premene chleba a vína sa mení ich signifikát, a to v zmysle, že chlieb, ktorý býva prirodzene hromadený, je Pánom eucharistického stolovania rozdelený medzi účastníkov stolovania. Podobne to platí pre kalich s vínom, ktorý je distribuovaný medzi všetkých účastníkov stolovania. Za nový signifikát (novú podstatu) eucharistického chleba možno považovať to, že sa stáva sprítomnením Ježišovho darovania, lámania, dávania, delenia, sýtenia, záujmu, teda nadobúda nový sociálny zmysel. Termín *transsocializácia* sa v diele Úvod do teológie sviatostí ešte nevyskytuje; Rosato v ňom používa termín *transkreácia* alebo *transformácia*, ale vždy tak, aby načrtnol spojenie pneumatickej premeny darov s prakticko-sociálnym zameraním sociálneho Kristovho tela (Cirkvi), ktoré má byť mysticky prítomné vo svete prostredníctvom diel milosrdenstva a najrozličnejších foriem ľudského delenia sa; Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 89-90; Edward Schillebeeckx, *Eucharistická prítomnosť* (Bratislava: Serafín, 2009), 109-114; Franz-Josef Nocke, „Dottrina generale dei sacramenti“, in *Nuovo corso di dogmatica*, ed. Th. Schneider (Brescia: Queriniana, 2005), 351-353.

¹³ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 92.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ V tejto štúdií sme pracovali s talianskou verzou tretieho vydania knihy z roku 1995, ktorá vyšla vo vydavateľstve Edizioni Piemme, Casale Monferrato.

Čo sa týka počtu publikácií, Ph. J. Rosato určite nepatrí k spisovateľsky najproduktívnejším autorom. Knižnica Pápežskej Gregorovej univerzity okrem viacerých jazykových mutácií jeho Úvodu do teológie sviatostí (konkrétne španielskej, portugalskej a poľskej) eviduje len jeho doktorskú prácu z roku 1981 (*The Spirit as Lord: The Pneumatology of Karl Barth*, Edinburgh) a teologický úvod do publikácie jeho žiaka Antonia Nitrolu (*L'Eucarestia forza dell'unità: la dimensione escatologica dell'Eucarestia nel dialogo tra cattolici e protestanti*, Casale Monferrato: Piemme, 1992). Okrem toho je autorom niekoľkých štúdií, ktoré tvoria súčasť zborníkov a teologických časopisov: Philip J. Rosato, „Linee fondamentali e sistematiche per una teologia etica del culto“, in *Corso di morale*, vol. 5 *Liturgia: Etica della religiosità*, ed. T. Goffi – G. Piana (Brescia: Queriniana, 1986), 11-70; Philip J. Rosato, „Perchè studiare teologia a Roma?“, in *Problemi e prospettive di teologia dogmatica*, ed. H. Neufeld (Brescia: Queriniana, 1983), 495-520; Philip J. Rosato, „L'efficacia dei simboli sacramentali: coinvolgimento di Cristo e della Chiesa“, in *Rivista di pastorale liturgica* 24 (1986) 29-37; Philip J. Rosato, „L'efficacia dei simboli sacramentali: coinvolgimento di Cristo e

Indikácia

Keďže sviatostno-liturgická anamnéza má pre svoj pneumaticko-epiklektický pôvod charakter božského plesania a extatického závratu¹⁶, ani teologickému rozpomínaniu sa neprekážala voľnejšia, menej koncepcná, a teda naratívno-doxologická jazyková forma. Indikatívne sviatostné slovo si však s ohľadom na kristologický charakter vyžaduje koncepcnú jasnosť a precíznosť. O ňu sa pokúsime pri svojom teologickom opise základných stavebných kameňov sakramentálnej stavby profesora Rosata.

Prvotným impulzom Rosatovho premýšľania a formulovania sviatostnej teológie – najskôr pre potreby inštitucionálnych kurzov na Pápežskej Gregorovej univerzite, neskôr pre napísanie monografie – boli tri už spomínané eucharistické kongresy, explicitne usúvzťažňujúce Eucharistiu so sociálnymi témami.¹⁷ Pod ich vplyvom a nakoniec i pod dojomom encykliky Jána Pavla II. *Sollicitudo rei socialis* (1988), v ktorej uvidel ďalší prejav rastúcej konvergencie sviatostnej teológie a sociálnej misie Cirkvi, si ešte jasnejšie uvedomil, že „liturgické slávenie Pánových symbolických skutkov vždy znovu podnecuje jeho učeníkov správať sa čestne a veľkodušne“¹⁸. Objavenie vnútornej spojnice medzi sviatostným konaním a riešením aktuálnych sociálnych otázok ho zároveň utvrdilo v presvedčení, že nielen slovo ústneho ohlasovania evanjelia, ale aj slávenie sviatostí má významný evanjelizačno-pastoračný potenciál¹⁹. Hlboká sviatostná kríza kresťanského Západu totiž podľa jeho slov súvisí predovšetkým so stratou povedomia, že medzi sviatostno-rituálnou a eticko-sociálnou dimenziou kresťanstva jestvuje existenciálne puto. Pravdivosť tejto premisy o kríze sviatostného života z uvedených dôvodov, t. j. pre chýbajúce spojenie medzi sviatostami a morálnym angažovaním sa kresťanov v spoločnosti, Rosato opiera o reálne výhrady kresťanov. Sformuloval ich do piatich kritických otázok, ktoré sa stali ďalším významným, resp. komplementárnym motívom jeho sviatostno-teologickej reflexie. Ide o stále aktuálne otázky, a preto ich uvedieme v presnej pôvodnej podobe:

1. Prečo sa máme zúčastňovať na liturgických rítocih, ktoré sa javia byť cudzie interpersonálnym, technologickým a sociálnym záujmom moderného života?

---

della Chiesa“, in *Rivista di pastorale liturgica* 25 (1986) 9-17; Philip J. Rosato, „The Influence of Karl Barth on Catholic Theology“, in *Gregorianum* 67 (1986) 659-678; Philip J. Rosato, „Priesthood of the Baptized and Priesthood of the Ordained: Complementary Approaches to Their Interrelation“, in *Gregorianum* 68 (1987) 245-266; Philip J. Rosato, „The Prophetic Acts of Jesus, the Sacraments and the Kingdom“, in *Gottes Zukunft – Zukunft der Welt : Festschrift für Jürgen Moltmann zum 60. Geburtstag*, ed. H. Deuser (München: Christian Kaiser Verlag, 1986), 658-690; Philip J. Rosato, „The Ordination of the Baptized: The Laity as an Order of the Church“, in *The Theology of John Zizioulas*, ed. D. H. Knight (London: Routledge, 2007), 158-170.

¹⁶ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 40.

¹⁷ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 5.

Ide o kongresy roku 1976 vo Filadelfii s názvom *Eucharistia a hlad ľudskej rodiny*, roku 1981 v Lurdoch s názvom *Rozlámaný chlieb pre nový svet* a nakoniec roku 1988 v Soule s názvom *Eucharistia a pokoj vo svete*.

¹⁸ Ibid., 6.

¹⁹ Ibid.

2. Prečo máme mať účasť na rítdoch, na ktorých sa zúčastňujú ľudia dištancujúci sa od debaty o možnostiach lepšej a ľudskejšej budúcnosti?
3. Nie sú ríty, ktoré máme konať, prejavom pasívnej poslušnosti príkazu historického Ježiša, pričom my chceme byť slobodní a aktívni pri tvorbe nových prorockých gest, ktoré sú primerané aktuálnej dobe?
4. Keďže sme bytostne obrátení do budúcnosti, ako môžeme vidieť zmysel v cirkevných rítdoch, ktoré nás orientujú skôr do minulosti, teda na akty troj-jediného Boha, ktoré už boli uskutočnené pre nás v smrti, zmŕtvychvstaní Ježiša Krista a vo vyliatí Ducha Svätého?
5. Aký je význam sviatostnej milosti, ktorá by nás mala urobiť svätými, keď táto skutočnosť zasahuje len vnútro našej existencie, je iba akýmsi vágnym prísľubom večného života a neponúka nijaký silný impulz na to, aby sme dokázali čeliť etickým nárokom nášho života?²⁰

Teologické odpovede na otázky, ktoré si kladú súčasní kresťania, tvoria hlavnú osnovu Rosatovho diela. V úsilí odpovedať na uvedenú 1. a 2. otázku, obe spojené s tým, že sviatosti sú vzdialené morálnym snahám kresťanov v prospech lepšej spoločnosti, ozrejmuje Rosato podobnosť medzi *epiklektickým* (pneumatickým, sviatostno-rituálnym) konaním Cirkvi a kultovými invocáciami rozšírenými v rôznych náboženských tradíciách. Zdôrazňuje pritom, že invocácia božstva – aby bolo prítomné v kulte, z kultu vytvorilo akt oslavy a očistilo účastníkov – zároveň ponúka účinný impulz sociálnej svätosti, ktorý má v kulte svoj začiatok a rozširuje sa mimo kultu až po transformáciu kozmu²¹. Takouto širšou, interdisciplinárne koncipovanou odpoveďou vstupuje do diskusie s názorom tých kresťanov, pre ktorých – v súlade s paradigmou osvietenstva – liturgia nie je pre morálny život nevyhnutná; liturgickú udalosť považujú za sekundárnu a z tohto dôvodu za opcionálnu pomoc autentickej kresťanskej existencii, ktorej jadrom je čisto morálne konanie.²² Celá prvá časť Rosatovej knihy sa preto venuje téme epiklézy a úlohy Ducha Svätého v sviatostnom konaní. Vysvetľujúc sviatosti ako epiklektické skutky vykonané v Duchu Svätom, súčasne ponúka metodologicky komplementárny (pneumatický) prístup k sviatostiam, ktoré sú zvyčajne reflektované v kristologickej perspektíve. Konvenčnú *kristocentricko-anamnetickú* schému výkladu sviatostí (Kristus – Cirkev – sviatosti: Kristus založil Cirkev, ktorá od neho prijala autoritu sláviť sviatosti) dopĺňa o schému *pneumaticko-epiklektickú* (Kristus – Duch – sviatosti – Cirkev: Kristus daruje Ducha, aby oživil sväté gesta svojich nasledovníkov a tvoril z nich vždy znovu Cirkev)²³. Rozšírením kristologickej perspektívy o pneumatickú odкрýva Rosato tie dimenzie sviatostí, ktoré ich môžu urobiť nanovo príťažlivými pre súčasného postmoderného kresťana, ako to uvedieme v tretej časti tejto štúdie.

Na 3. otázku, vyjadrujúcu výhradu kresťanov, ktorí slávenie sviatostí vnímajú ako istý nátlak, aby prijali postoj pasívnej poslušnosti namiesto kreatívnej slobody

²⁰ Ibid., 8.

²¹ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 18-19.

²² Ibid., 9.

²³ Ibid., 17-18.

dy, Rosato odpovedá odkazom na aktuálny biblicko-exegetický výskum o povahe tzv. *prorockých gest*²⁴. Ich hlavné črty sú zreteľne prítomné v konaní Ježiša z Nazareta a ich povaha nie je statická, ale dynamická – podnecujú kreativitu tých, ktorí sú do nich zaštepovaní prijímaním jednotlivých sviatostí (pretože sviatosti majú dejinný základ práve v týchto gestách), aby ich následne tvorivo rozvíjali v zhode s teologicko-etickou povahou daného prorockého gesta, čiže v zhode so sviatostnou milosťou:

„Niektorí súčasní exegeti hovoria o podobnosti medzi dynamickou povahou rituálnych gest, ktoré vykonávali proroci Izraela, a gestami historického Ježiša. Podľa tejto teórie sa proroci rozhodli vteliť svoju zvesť [...] do ‚operatívnych‘ skutkov, čím do dejín naštepili istú budúcu skutočnosť. [...] Tieto znázorňujúce (prefiguratívne) skutky, po hebrejsky *ôť*, majú určité vlastnosti: pre okruh prorokových poslucháčov boli niečím mimoriadnym, boli vhodné na to, aby tvorili medzi poslucháčmi komunitu, vyvolávali v nich morálnu konverziu a anticipovali ich budúci vzťah s Bohom.“²⁵

Prorocké gestá, ktoré Ježiš priviedol k jedinečnému naplneniu na Kalvárii, sú – ako bolo naznačené – dejinným základom liturgicko-sviatostných gest Cirkvi, ktoré predstavujú ich prostrednú (intermediálnu) fázu medzi jeho prvým a posledným príchodom. Sviatostná liturgia má preto byť podľa Rosata videná v perspektíve prorockých gest ako „trvalé zaštepovanie kresťanov do Ježišových prorockých skutkov, a to takým spôsobom, aby liturgia mohla byť prežívaná ako mimoriadna udalosť v ich osobných dejinách, udalosť tvoriaca úprimnú komunitu, udalosť priaznivá pre ich metanoiu a udalosť predzna-

²⁴ Keď Rosato hovorí o Ježišových prorockých skutkoch, chápe ich v spojitosti s rituálnymi gestami vykonávanými prorokmi Izraela, ktoré používali nielen preto, aby ohlásili Božiu vôľu, ale tiež preto, aby ju uskutočnili v prítomnosti svojich poslucháčov. Typickými príkladmi takéhoto konania sú prorok Jeremiáš (por. Jer 19,11) alebo Ezechiel (Ez 12,4-6). Podobne Ježiš dramatisoval svoju ústne vyjadrenú zvesť prostredníctvom rituálnych skutkov, ktorých cieľom nebolo len zvýrazniť spásnu hodnotu toho, čo hovoril, ale aj započat' v dejinách reálnu prefiguráciu spásy, ktorej naplnenie možno očakávať na konci čias v Otcovom kráľovstve; por. Ph. J. Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 58; 61.

O prorockých gestách hovorí i súčasná židovská exegéza, ktorá rozlišuje medzi *otot* a *moftim* (znamenania a divy). Kým termín *moftim* označuje div či zázrak, termín *otot* vyjadruje znamenie, teda je to symbol (ako napríklad obriezka), alebo zašifrovanú správu; por. Jonathan Sacks, *Týdení čtení z Tóry* (Praha: P3K, 2020), 79. V tejto súvislosti je vhodné uviesť ďalšie aktuálne štúdie, ktoré rozširujú naznačený biblický horizont: Marie Roubalová – Roman Králik – Miroslav Tvrdoň – Hedviga Tkáčová – Patrik Maturkanič – Lubomír Hlad, „Násilí na ženě a jeho následky podle Tanachu a rabínské literatury. Historické a sociologické perspektivy“, in *Verba Theologica* 2 (2021) 82-106; Marie Roubalová – Roman Králik – Peter Kondrál, „Importance and method of teaching biblical Hebrew and aramaic in religious education of children and adults“, in *Journal of Education Culture and Society* 1 (2021) 59-67. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.1.59.67>

²⁵ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 9-10.

Exegetické autority a ich príslušné diela, na ktoré sa Rosato odvoláva, sú predovšetkým tieto: Samuel Amsler, *Les actes des prophètes* (Genève: Labor et Fides, 1985); José L. Espinel, *La cena del Señor, acción profética* (Madrid: Promocion Popular Cristiana, 1976); Franz J. Helfmeyer, „*Ôť*“ in *Grande Lessico dell'Antico Testamento*, IX, ed. G. J. Botterweck – H. Ringgren (Brescia: Paideia, 1979), 358-397; Gerhard von Rad, *La teologia dell'Antico Testamento, II : Teologia delle tradizioni profetiche d'Israele* (Brescia: Paideia, 1974); Joachim Jeremias, *Le parole dell'ultima cena* (Brescia: Paideia, 1973).

menávajúca ich včlenenie do Božieho kráľovstva“²⁶. Interpretovaním sviatostnej liturgie cez optiku pneumatického sprítomnenia Ježišových prorockých gest Rosato súčasným kritickým kresťanom, ktorí vyjadrujú túžbu po liturgickej kreativite, odhaľuje, že sviatostná liturgia Cirkvi obsahuje celú prorocko-spásnu dynamiku Ježišovho konania; že nielen pozýva, ale i zaväzuje ku kreatívnemu a inovatívne rozvíjaniu vo svete prostredníctvom mnohorakých foriem ortopraxe.

Na 4. otázku, ktorá je námietkou, že sviatosti orientujú kresťanov do minulosti, teda k už vykonaným spásnym skutkom trojjediného Boha, nie do budúcnosti, odpovedá Rosato až v troch kapitolách svojej knihy. Predstavuje v nich liturgiu ako „skutočnosť, ktorá zjavuje eschatologické bytie a aktivitu Ducha Svätého, Syna aj Otca“²⁷. Na tomto diele Najsvätejšej Trojice, v ktorom sa oslavuje Otec ako pôvod a završenie definitívnej spásy, Syn ako jedinečné dejinné naplnenie spásy, Duch ako dynamické, univerzálne rozšírenie spásy a v rámci ktorého sa konečná blaženosť ľudstva s trojjediným Bohom inauguruje v dejinách, môžu mať účasť všetci veriaci. Jednak účasťou na živote Ducha, Syna a Otca, jednak spoluprácou na osobitnej dejinnej misii každej z božských osôb. Takýmto spôsobom Rosato odhaľuje, že liturgické slávenie nie je pre kresťanov len pozeraním sa do minulosti, ale i pohľadom do eschatologickej budúcnosti, ktorá sa pre nich stáva imperatívom ich spásne účinnej spolupráce na budovaní Božieho kráľovstva v dejinnej prítomnosti. S aktivitou kresťana, ktorú vzbudil sviatostný impulz, potom súvisí tiež odpoveď na 5. otázku.

Odpoveďou na túto poslednú otázku, v ktorej námietku predstavuje skutočnosť, že sviatostná milosť je v zmysle klasickej teologickej interpretácie príliš abstraktná (ovplyvňuje len vnútorný život kresťanov, aby si s jej pomocou zabezpečili budúcu slávu v nebi), je tvrdenie, že „svätosť udelená sviatosťami formuje každú dimenziu existencie kresťanov, pričom osvecuje ich dôvtip vzhľadom na sociálnu realitu, v ktorej žijú, a podnecuje ich vôľu, aby robili dobre a vyhýbali sa zlu, ktoré oslabuje, ba až ničí túto [sociálnu] realitu“²⁸. Z tohto dôvodu v každej časti výkladu jednotlivých sviatostí opisuje Rosato účinok sviatostnej liturgie na ľudí zaštepených do Ježišových prorockých gest, a to primárne etickými termínmi. Účinky ontologické, existenciálne a eschatologické sa pritom neprehliadajú, ale sa (ako predpoklad) s ohľadom na hlavný cieľ Rosatovej štúdie tematizujú menej.

S ambíciou opísať etický účinok posväcujúcej sviatostnej milosti systematicky delí Rosato sviatosti na dve skupiny v závislosti od toho, aký typ etického Ježišovho konania jednotlivé sviatosti sprítomňujú. *Prvú skupinu* tvoria tie sviatosti, ktoré súvisia s rôznorodými podobami Ježišovho spravodlivého konania, čiže tých prorockých gest, ktorými Ježiš komunikuje svoju spravodlivosť. Patria sem krst (rozvíjajúci Ježišovo prorocké gesto spravodlivosti), birmovanie (rozvíjajúce gesto nádeje), pokánie (rozvíjajúce gesto zmierenia a pokoja) a pomazanie cho-

²⁶ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 10.

²⁷ Ibid.

²⁸ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 11.

rých (rozvíjajúce gesto Ježišovho súcitu). *Druhú skupinu* tvoria tie sviatosti, ktoré korešpondujú s Ježišovým sebadarujúcim konaním, vyjadreným v príslušných gestách. Sem zase patria Eucharistia (rozvíjajúca gesto sebadarovania), posvätný stav (rozvíjajúci gesto služby) a manželstvo (rozvíjajúce gesto vernosti). Vďaka skutočnosti, že jednotlivé sviatosti sú vykonávané v sile Ducha Svätého, kresťania sú cez účasť na nich opakovane zaštepovaní do spravodlivého a sebadarujúceho bytia Ježiša Krista. Sú nimi uschopňovaní, aby cez ortodoxiu, ktorá sa vyjadruje sviatostnou ortopraxou, prinášali bohaté ovocie v prospech spravodlivosti a lásky dovedy, kým nebude všetko podriadené Otcovi.²⁹

„Pred liturgickou udalosťou, počas nej i po nej, čiže v predliturgickej, rituálnej a postliturgickej ortopraxi, sa veriaci aktívne usilujú, aby do osobnej spirituality integrovali, a tak v svojom prostredí podporovali etickú hodnotu, ako ju vyjadruje špecifické prorocké konanie Krista, sprítomnené a znázornené v krste (spravodlivosť), birmovaní (nádej), zmierení (pokoj), pomazaní chorých (súcit), Eucharistii (sebadarovanie), kňazstve (služba), manželstve (vernosť).“³⁰

V konkrétnosti sa účinky pneumaticky sprítomňovaných Ježišových prorockých gest v prijímateľovi sviatostí prejavujú nasledovne. Milosť sviatosti krstu, spojená s gestom spravodlivosti (por. Mt 3,13-17), vedie pokrstených, aby praktizovali spravodlivosť na znamenie zapojenia sa do Božieho kráľovstva, ktoré je už prítomné – to ich zaväzuje pretvárať časný poriadok podľa Božej spravodlivosti: „Duch Svätý vťahuje pokrstených do jedinečného konania Krista spravodlivého, ktoré vykonáva v dejinách, aby sa stali účastníkmi jeho spravodlivosti, konali v jeho autorite a ostali trvalo zapojení do jeho misie splniť všetku spravodlivosť.“³¹ Milosť sviatosti birmovania, spojená s gestom nádeje (por. Lk 4,14-21), splnomocňuje pobirmovaných, aby sa s odvahou angažovali všade tam, kde chýba nádej, a žili prorockú morálku, kráčajúc v ústrety potrebám tých, čo sú bez nádeje – chorí, alkoholicy, narkomani, bezdomovci, nezamestnaní, osamotení, politicky odpísaní.³² „Čo sa týka špecifickej milosti birmovania, možno povedať, že je ňou [...] zapojenie do Ježišovho ôt v prospech nádeje. Pobirmovaní sú svojimi slovami, gestami aj svedectvom stále pripravení obhájiť sa pred každým, kto vás vyzýva zdôvodniť nádej, ktorá je vo vás‘ (1Pt 3,15). Trvalosť tejto misie medzi ľuďmi bez nádeje je pobirmovaným garantovaná ich zvláštnym charakterom, ktorý im Duch Svätý udeľuje, aby ich urobil schopnými každého diela a aby všade zotrvali v nádeji, zjednotení s Kristom ako hlavou i jeho údmi.“³³ Milosť sviatosti zmierenia, spojená s gestom zmierenia a pokoja (por. Lk 7,36-48), vedie nielen k obnoveniu morálnej integrity penitenta, ale aj k etike odpúšťania a milosrdenstva, čo sa má prejaviť napríklad v úprimnejšom ekumenickom dialógu, reforme trestov, medzinárodnej amnestii, úsilí o uvoľnenie napätia či odzbrojení: „Účasť na Ježišovom ôt odpustenia vnútorne oslobodzuje kresťanov od postojov, ktoré sa protivia ich základným hodnotám – spravodlivosti

²⁹ Ibid., 11-12.

³⁰ Ibid., 149.

³¹ Ibid., 68.

³² Ibid., 72.

³³ Ibid., 73.

a nádeji. Okrem toho zmierenie ako náboženská skúsenosť oslobodenia obsahuje povolanie k spolupráci s Duchom Svätým pri oslobodzovaní iných od animozít, násilia, teda pri odhaľovaní moci zlého [...], ktorá na ontickej úrovni už bola porazená.³⁴ Milosť sviatosti pomazania chorých, spojená s gestom súcitu (por. Lk 13,10-13), vedie prijímateľov sviatosti, ale i celú komunitu veriacich sláviacich túto sviatosť, k etike spolúčtenia, a to napríklad vo vzťahu k nenarodeným, postihnutým, starým, hendikepovaným, chorým: „Pomazanie chorých je sviatosť sprítomňujúca Ježišovo dejinné spolúčtenie a predznamenovávajúca spolúčtenie finálne, ktoré očakáva každá ľudská osoba v Božom kráľovstve. [...] Čo sa týka účinku, dôraz je často kladený skôr na osobnú spásu jednotlivca, ktorý sviatosť prijíma, nie natoľko na povinnosť všetkých v Cirkvi, ktorí slávia túto sviatosť, pomáhať trpiacim vo svojom okolí. [...] Keďže Cirkev slávi túto sviatosť s cieľom byť znamením definitívnej spásy sveta, všetci kresťania sú volaní byť súcitní [...] a považovať službu trpiacim za rozšírenie milosti pomazania.“³⁵ Milosť Eucharistie, spojená s gestom sebadarovania (por. Lk 22,17-18), vedie k snahám o zmiernenie hladu vo svete, podpore charitatívnych organizácií a osvojeniu si solidárneho štýlu života: „Ak má Cirkev praktizovať konkrétnu Ježišovu lásku, ako to robí v eucharistickej liturgii, potom musí byť ôt sebadarovania vnímané ako božsky daný vzor toho, čo chce Spasiteľ vytvoriť vo svete, kým sa nevráti – komunitu mužov a žien všetkých rás a národov, ktorá prostredníctvom moci Ducha Svätého bude participovať na víťaznej láske paschálneho a eschatologického Baránka. [...] Slávenie Eucharistie by malo prebudiť sociálne sny kresťanov a podnietiť veriacich, aby prevzali aktívnu zodpovednosť spolu s inými náboženskými i svetskými skupinami a znížili hlad vo svete.“³⁶ Milosť sviatosti kňazstva, spojená s gestom služby (por. Lk 6,12-13), vedie ordinovaných služobníkov, aby prostredníctvom pastoračného pôsobenia bola celá komunita zapájaná do služby v Cirkvi aj spoločnosti; má ich zbavovať pút egoizmu a viesť k altruizmu: „V osobnej starostlivosti ponúknuť ordinovanými služobníkmi všetkým tým, ktorí potrebujú poznať Božie slovo, prorockú silu Ježišových ôt a získať duchovné vedenie, nachádzajú pokrstení a pobirmovaní stimul k úprimnejšiemu, prakticko-sociálnemu realizovaniu svojho všeobecného kňazstva. [...] Špecifickou úlohou ordinovaných – oni sú živým memoriálom Ježiša Krista, nového človeka, ktorý už uskutočnil jednotu medzi ľuďmi prostredníctvom svojho bytia ako trpiaceho a osláveného služobníka (por. Ef 2,15) – je teda stimulovať kráčanie ku kresťanskej zrelosti [...], morálnemu postoj, ktorý bude čeliť kultúre a prekračovať ju, pretože podnecuje istý spôsob života a vzťahov s blížnymi v jednote a službe.“³⁷ Milosť sviatosti manželstva, spojená s gestom vernosti (por. Mk 2,18-20), poskytuje všetkým manželom milostivý stimul, aby – vo vedomí skutočnosti, že Ježiš, ženích Izraela, definitívne a neodvolateľne zjavil vernosť Boha svojmu ľudu ako neveste, ktorú sýti a tvorí z nej svoje telo, aby ju voviedol do večnej radosti (por. Ef 5,27; Zjv 19,7) – boli v konkrétnom manželskom živote sprítomnením jeho minulej aj budúcej vernosti. To znamená, aby v sile sviatostnej milosti boli radostným antitetickým znamením, opozíciou ego-

³⁴ Ibid., 76.

³⁵ Ibid., 78.

³⁶ Ibid., 91-92.

³⁷ Ibid., 97-99.

istických tendencií súčasných ľudí, prejavujúcich sa napríklad hľadaním intimity bez preberania zodpovednosti za integrálny vývoj svojich detí. Zároveň to znamená byť verní v službe chudobným, vydedeným, nechceným, teda presne tým, ktorých Ježiš pozýval na mesiášsku svadobnú hostinu (por. Lk 14 – 21). A nakoniec, kresťanskí manželia (a rovnako všetci kresťania³⁸) majú byť v sile sviatostnej milosti svedkami harmónie medzi dušou a telom, mužom a ženou, rodičmi a deťmi, zamilovanými a nechcenými³⁹; takto sa majú stať korektívom i pre samu Cirkev: „Treba zdôrazniť, že táto sviatosť má ako antikultúrne znamenie v Cirkvi korektívnu funkciu. V očiach mnohých žien koná príliš patriarchálnym spôsobom, pričom ju [Cirkev] vyzýva, aby bola stále jasnejšie tým, čím v svojej podstate je – anamnetickým a prognostickým svedectvom radikálnej rovnosti a mesiášskej inklúzie sebadarujúceho Ježiša.“⁴⁰

Prognóza

V základných bodoch predstavená sviatostná teológia Ph. J. Rosata, spracovaná v biblickom, trojičnom a morálnom kľúči,⁴¹ je ním samým považovaná za počin, ktorý má pastorálny cieľ: oživenie neustále klesajúceho záujmu o sviatostnú liturgiu, čiže preklenutie tzv. sviatostnej krízy. Jej trvanie je dlhodobé, pričom jestvujú precízne analýzy jej príčin, ako i návrhy (skromnejšie či odvážnejšie) na jej riešenie. Tí teológovia, ktorí krízu sviatostí kladú do spojitosti so stratou tzv. sviatostnej mentality, vlastnej biblickému človeku (podmieňovali ju rôznorodé filozoficko-kulturálne faktory), vidia východisko z tejto krízy v novej antropologicko-symbolickej interpretácii sviatostí.⁴² Ďalší, ktorí za príčinu pokladajú prežívanie antisviatostných pozícií vlastných reformácii (dnes sú prítomné najmä v istej forme zážitkového kresťanstva evanjelikálno-pentekostálneho typu⁴³), a zároveň takí, ktorí tieto trendy vnímajú ako dôsledok difúzie hlavných paradigiem postmoderny⁴⁴, vidia riešenie v predstavení sviatostí v ich etickej dimenzii. Teológia Ph. J. Rosata ponúka oporu pre obe tieto tendencie a vychádza im v ústrety. Svojím dôrazom na operatívne prorocké skutky Ježiša (ôť) ako dejinný základ sviatostí Cirkvi, do ktorých sú prijímatelia pneumaticky včleňovaní a stimulovaní k ich dynamickému rozvíjaniu v prospech

³⁸ Ibid., 102.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid., 102-103.

⁴¹ Ibid., 7.

⁴² Ide predovšetkým o nasledujúce diela spomínaných autorov: Leonardo Boff, *I sacramenti della vita* (Roma: Borla, 1985); Joseph Ratzinger, „Fondazione sacramentale dell'esistenza cristiana“, in *Opera omnia vol. XI : Teologia della liturgia*, J. Ratzinger (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2010); Franz-Josef Nocke, „Dottrina generale dei sacramenti“, in *Nuovo corso di dogmatica*, ed. Th. Schneider (Brescia: Queriniana, 2005); Carlo Rocchetta, *Sacramentaria fondamentale* (Bologna: Edizioni Dehoniane, 1999).

⁴³ Karl H. Menke, *Sacramentalità. Essenza e ferite del cattolicesimo* (Brescia: Queriniana, 2015), 27-66; Andrzej Kobyliński, „Le dimensioni etiche dell'odierna pentecostalizzazione del cristianesimo“, in *Rivista teologica di Lugano* 2 (2015) 207-228; Lubomír Hlad, „Esencia katolicizmu a aktuálne trendy v religiozite. Náčrt mapy výskumu“, in *Aktuálne trendy v religiozite na Slovensku*, ed. P. Kondrila – E. Ďurková (Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2019), 8-30.

⁴⁴ Medard Kehl, *Kam kráčí Cirkev* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000), 17-40; Elmar Salmann, *Passi e passaggi nel cristianesimo* (Assisi: Cittadella Editrice, 2009), 26-46; Elmar Salmann, *Presenza di Spirito* (Padova: Edizioni Messaggero, 2000), 101-127.

rastu Božieho kráľovstva, ponúka biblickú bázu interpretácie sviatostí ako „reálno-symbolického“ konania⁴⁵, „transformujúceho sa predstavenia“⁴⁶ a „cirkevnej celebrácie“⁴⁷ (aktívna účasť na sviatostnej liturgii totiž spočíva v *participatio Dei* – vo zvnútorňujúcej sa adorácii a zaštepovaní sa do reálne prítomného spásneho diela Krista⁴⁸). Svojím príklonom k etickej dimenzii sviatostnej milosti, pneumaticky podnecujúcej jej mnohoraké realizačné formy v prospech spravodlivosti, nádeje, súcitu, zmierenia, zdieľania sa, akceptácie a inklúzie, ponúka Rosatova koncepcia sviatostnej liturgie postmoderným kresťanom prostriedok, aby mohli vyjsť z osídel spirituálnej zážitkovosti⁴⁹ (podmienenej vypudením Boha do sféry bezvýznamnosti a súčasne naliehavou potrebou nadľahčiť tiaž života religióznym spôsobom), ako aj zo zovretia konzumizmu a egoizmu.⁵⁰

Rosatov dôraz na etickú dimenziu sviatostnej milosti je mimoriadne cenný i preto, lebo neprehliada, ale opakovanie pripomína, že sviatostné liturgie ako pneumaticko-doxologické a anticipačno-eschatologické konanie Cirkvi sú „znakmi vykúpeného sveta“⁵¹. Tento akcent je dôležitý hlavne v prostredí zameranom na extatické účinky Ducha Svätého, čo súvisí predovšetkým s masívnym fenoménom tzv. pentekostalizácie Cirkvi.⁵² V tomto kontexte je vítané precízne špe-

⁴⁵ Boff, *I sacramenti della vita*, 7-21; 49-61; Nocke, „Dottrina generale dei sacramenti“, 246-248.

⁴⁶ Nocke, „Dottrina generale dei sacramenti“, 252-253.

⁴⁷ *Ibid.*, 253-256.

Je vhodné pripomenúť, že F.-J. Nocke okrem spomínaných optík, cez ktoré definuje sviatosti – sviatosti ako „realizujúci znak a reálny symbol“, „transformujúce sa predstavenie“, „cirkevné slávenie“ –, uvažuje o sviatostiach aj ako o „slove, ktoré tvorí realitu“ a „znakoch vykúpeného sveta“. Všetky tieto dimenzie je možné vo väčšej alebo menšej miere objaviť i v diele Ph. J. Rosata. Štyri hlavné charakteristiky prorockého gesta (mimoriadnosť gesta, jeho zameranie na tvorbu komunity, vyvolanie konverzie, anticipačný ráz) sa dajú pokladať za inšpiráciu pre liturgicko-celebračný rozmer sviatostí. Ak platí, že prorocké gesto je istým zvláštnym konaním v očiach poslucháčov, potom by ani liturgia nemala splyvať s kultúrnym mainstreamom. Zvlášť, keď je úlohou sviatostnej liturgie tvoriť komunitu veriacich uprostred konkrétnej doby, podnietiť ich metanoiou a načrtnúť spásnu budúcnosť, na tvorbe ktorej sa majú účastníci sviatostnej liturgie spolupodieľať.

⁴⁸ Joseph Ratzinger, „Ke strukture slavení liturgie“, in *Communio* 4 (1999) 353-354.

⁴⁹ Potreba zakúšania Boha, či všeobecnejšie náboženského zážitku, sa javí ako typický postmoderný nárok. P. Kondrla v sumarizačnom výstupe vedeckovýskumného projektu v tejto súvislosti píše:

„Dnešná spoločnosť je spoločnosťou, kde dominuje estetické pred etickým a racionálnym. Táto zmena v hierarchii hodnotiacich procesov smeruje k tomu, že emócia a zážitok sa stávajú cieľom konania človeka, ide o akúsi novú formu hedonizmu, ktorá preniká aj do spirituality. [...] Efektom spirituálneho zážitku by malo byť vnútorné obrátenie alebo aspoň vzbudenie odhodlania pre zmenu života, prípadne odhodlanie vytrvať v konaní dobra, vytrvať v duchovnom nastavení, ktoré nie je závislé od toho, či je človek momentálne veselý alebo smutný. [...] V prípade, že sa emócia a zážitok stanú jediným cieľom, strácajú svoj spirituálny rozmer a stávajú sa buď nástrojom na uspokojovanie potreby stále nových zážitkov, alebo sa stanú nástrojom pre manipuláciu“; Peter Kondrla, „Emócia – cieľ alebo prostriedok“, in *Aktuálne trendy v religiozite na Slovensku*, ed. P. Kondrla – E. Ďurková (Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2019), 41-42; Michal Vivoda, *Interdisciplinárna analýza ľudského súcitu a sebasúcitu* (Bratislava: Univerzita Komenského, 2021).

⁵⁰ Francesco Cosentino, *Sui sentieri di Dio* (Cinisello Balsamo: San Paolo Edizioni, 2012), 74-79.

⁵¹ Nocke, „Dottrina generale dei sacramenti“, 256-257.

⁵² Kobyliński, „Le dimensioni etiche dell'odierna pentecostalizzazione del cristianesimo“,

cifikovanie úlohy Ducha Svätého v sviatostnej liturgii (*epikléze*), v ktorej všetky jeho charizmy nachádzajú konvergenčný bod⁵³, pričom sama sviatostná milosť je predstavená ako jedinečný dar Ducha Svätého⁵⁴. Umožňuje nielen plnú realizáciu kresťanského povolania sprostredkovať evanjelium a inkulturovať ho cez dôveryhodný a príťažlivý štýl života⁵⁵, ale aj božské jasanie:

„Okrem toho, že Duch ponúka kultu Cirkvi božské sprostredkovanie, *epikléza* dopĺňa liturgickú anamnézu a prognózu tým, že dáva členom cirkevného zhromaždenia božské jasanie. Ak je Duch Svätý radosť, ktorú zakúša Otec vo svojom vzkriesenom Synovi, Cirkev, ktorá žije zo vzkriesenia, jasá v prítomnosti toho istého Ducha, ktorý oživuje liturgiu tak, ako oživuje telo ukrižovaného Syna (Rim 8,11).“⁵⁶

Na základe citovaného možno zhodnotiť: ak súčasnú mentalitu stále charakterizuje spojenie *homo faber* (so všetkým, čo tento termín označuje, teda najmä človeka so zakrpatenou schopnosťou vnímať svet v symbolicko-sviatostnej dimenzii, resp. chápať ho iba ako materiál, ktorý treba spracovať⁵⁷) a zároveň tendencia človeka „vybrať si tak, že si nevyberie“⁵⁸ (existenciálna rezignácia na hľadanie pevných bodov a uzavretie sa vo väzení subjektívnosti, apatie, rezignácie, pasivity⁵⁹), potom sa ako riešenie pre Cirkev v postmoderne (a jej nepresvedčivú sviatostnú ponuku) javí znovupredstavenie Ježišovho štýlu života. Ten podľa F. Cosentina, niekdajšieho žiaka J. Ph. Rosata a súčasného teológa Pápežskej Gregorovej univerzity, snáď najviac charakterizuje prax „dotyku ľudských zmyslov“; vďaka nej sa môže udiať prechod „od zmyslov k zmyslu“⁶⁰. A hoci ide o dotyk, ktorý dnes – podobne ako v Ježišových časoch – majú kresťania uskutočňovať mimo liturgického priestoru, v akcii, čiže „na ulici“⁶¹, predsa je správne chápať

207-208.

⁵³ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 35.

⁵⁴ Ibid., 43-44.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid., 39-40.

⁵⁷ Ratzinger, „Fondazione sacramentale dell'esistenza cristiana“, 237-239.

⁵⁸ Cosentino, *Sui sentieri di Dio*, 59.

⁵⁹ Ide o spojenie, ktoré chce synteticky vyjadriť *formu mentis* postmoderného človeka, vznikajúcu súhrou viacerých faktorov: človek je „malým ostrovom, ktorým prechádzajú odlišné a paralelné svety“, jeho duša „obsahuje celú konšteláciu hľadísk a možností“, ako jednotlivý subjekt „nie je miestom, kde prebýva jedna pravda, ale je malým parlamentom s množstvom súperiacich i kolidujúcich hlasov“; človek je tým, kto „si vyberá, že si nevyberie“ a zároveň „sa oslobodzuje od pevných bodov, odmieta hľadanie nosnej pravdy života a spoločnosti“, „necháva sa uchlácholiť vírom nekonečného množstva neurčitých interpretácií“, je zameraný „na prchavý okamih“, a preto je človekom neistoty, rezignácie, tým, kto „sa rozišiel s interpretačnými princípmi života, aby sa zasnúbil s novým polyteizmom hodnôt a ideí“; je to človek dekadentný, obratý o vášeň pre pravdu, chuť bojovať za vyššie ciele, bez silných motivácií; Cosentino, *Sui sentieri di Dio*, 58-60.

⁶⁰ Ibid., 205.

⁶¹ Vyjadrenie „na ulici“ nechce primárne definovať *locus* alebo *opus* sociálne senzibilizovanej Cirkvi. Je to skôr *metafora*, zachytávajúca istú novú podobu kresťanstva v podmienkach postmodernity, ktorú by mal definovať: obrat k reálnym dejinám konkrétnych ľudí, na ktorých sa chce obrátiť Ježiš; ochota odložiť masky, neuzitočné ozdoby, klamstvá, zradu vlastnej identity, doterajšie istoty; vášeň pre kráčanie; nový, autenticky biblický obraz Boha ako jemného, nežného, usmievajúceho sa, zamilovaného do človeka a vecí, podporujúceho kroky človeka,

ho v esenciálnej spojitosti so sprítomňujúcim sa slávením prorocko-solidárnych gest vo sviatostnej liturgii, a to ako ich etické rozšírenie, možno práve v zmysle sviatostno-etických intuícií profesora Rosata.

Rovnako je správne spájať so sviatostnou liturgiou aj odpoveď na otázku, „čím by bolo kresťanstvo, keby bolo schopné podnietiť oblasť zmyslov, citov a túžob, ktoré sa v postmoderne zdajú byť miestami Božej neprítomnosti“⁶². Veď sviatostná teológia od svojho klasického obdobia až doteraz správne interpretuje sviatosti ako istý druh Božieho dotyku človeka v jeho slabostiach, zraneniach alebo existenciálnych neistotách (sv. Tomáš⁶³, J. Ratzinger⁶⁴). Tento milostivý sviatostno-liturgický dotyk nachádza naplnenie v *ortopraxi*, ktorá má etickú fyziognómiu gest Ježišovho štýlu – prejavuje sa v súcitnom Božom dotyku človeka, ktorý potrebuje spravodlivosť, nádej, súcitiť, odpustenie, povzbudenie, prijatie, hmotnú pomoc.

Slová F. Cosentina z diela *Na Božích cestách (Sui sentieri di Dio)* nášmu predpokladu o kairolologickej aktuálnosti Rosatových sakramentálno-teologických pozícií, zdôrazňujúcich ich etický rozmer, dávajú jasne za pravdu, a tým verifikujú ich prognostický potenciál:

„Akého Boha zjavuje Ježiš na ulici? Boha, ktorý prekonáva vzdialenosti aj prostredníctvom jemného a zdvorilého dotyku ruky vystretej k zranenému ľudstvu. [...] Ježiš zjavuje túto tvár Boha v požehnávanujúcom dotyku, milujúcom pohľade, praxi pohostinnosti. [...] Ak Boh na nás kladie ruky, život rozkvitá. [...] Ježiš nám zjavuje Boha, ktorý si nedrží odstup; jeho dotyk smeruje k pozdvihnutiu, povzbudeniu, uzdraveniu. [...] Nikto sa nemusí báť jeho dotyku. [...] Od zmyslov k zmyslu: jedine Boh, ktorý sa stará o *zmysly* človeka, a tak rozväzuje jeho strnulosť, strachy, nemotu a temnotu, je Bohom, ktorý dáva *zmysel* existencii. [...] Jedine Boh, ktorý uľahčuje ľudskú námahu, zostupujúc k človeku na ulici, je Bohom, ktorý môže spasiť. [...] Aké by to bolo, keby bol Boh viac predstavovaný prostredníctvom obrazu žehnajúceho Ježišovho dotyku a menej prostredníctvom chladnej liturgie, keby boli do liturgie prostredníctvom foriem a jazykov oveľa intenzívnejšie zapájané ľudské zmysly a najhlbšie túžby? Prečo nepremyslieť aktivity, pastoračné a katechetické schémy tak, aby napomáhali prepojeniu medzi ponukou evanjelia a hlbokým smädом po pokrme, teplé, prijatí a zmierení, ktoré

schopného obývať ľudské silencie a vzdychy, pripraveného pozdvihnúť radosti a nádeje sŕdc, schopného byť prítomný v každodenných radoostiach i námahách; Cosentino, *Sui sentieri di Dio*, 197-203.

⁶² Ibid., 74.

⁶³ „Sviatosti Cirkvi sú zamerané na dva ciele: na zdokonalenie sa človeka v tom, čo patrí k bohoslužbe podľa kresťanského života, a na to, aby boli liekom proti narušeniu hriechom. Obidvom cieľom vhodne zodpovedá sedem sviatostí. Medzi duchovným a telesným životom totiž jestvuje istý súlad, podobne ako iné telesné veci majú istú podobnosť s duchovnými vecami“; Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, otázka 65, článok 1, odpoveď; Benedikt Mohelník (ed.), *Tomáš Akvinský – O svätostech obecně*, 157.

⁶⁴ „Domnievam sa, že sedem sviatostí naozaj zachytáva štruktúru a významné momenty ľudského života. Pre veľké okamihy, ako sú narodenie a smrť, vstup do dospelosti či do manželstva, sú potrebné isté symboly, ktorými táto chvíľa získa veľkosť, príslub, dôveryhodnosť a spoločnú záväznosť. [...] Sviatosti sú teda jeden druh dotyku so samým Bohom“; Joseph Ratzinger, *Boh a svet* (Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2005), 322-323.

každý človek nesie v svojom vnútri? [...] Takýmto spôsobom citové kresťanstvo, ktoré by dokázalo podnecovať kontakt so sebou samým, s Bohom i s inými, je ešte stále cudzie našej praxi viery. [...] V pravde viery, počúvaní Božieho slova, rozličných formách modlitby a liturgie, spevoch a sviatkoch ľudskosti, ktoré by sa mali aktivizovať každú nedeľu, by mal byť obsiahnutý dôležitý pokrm aj pre citový život človeka, hoci kresťanskú vieru iste nemožno redukovať iba na city. Nemôže jestvovať iné evanjelium ako to, ktoré privádza k oslave zmyslov (*festa dei sensi*) a človeka, to, ktoré otvára cestičky vedúce k autenticky ľudským radostiam.“⁶⁵

Prognostický potenciál Rosatovej sakramentálnej teológie s jej dôrazom na eticko-praktické konzekvencie sviatosťnej milosti potvrdzuje nielen súčasná sviatosťná teológia, ale aj pápežské magistérium, do ktorého sa radí séria kerygmaticky koncipovaných príhovorov pápeža Františka, prednesených v rámci už spomínanej apoštolskej cesty na Slovensku.⁶⁶ Jeho apely na určité formy účinnej prítomnosti kresťanov v spoločnosti (v súčasnosti sú vnímané ako nie dostatočné⁶⁷) je legitímne chápať v spojitosti so sviatosťami, a to ako ich pneumatické rozvinutie.

Prítomnosť idey o esenciálnom spojení etického konania a slávenia sviatosťnej liturgie v učení pápeža Františka možno zaznamenať vo viacerých príhovoroch. Veľmi zreteľne je formulovaná v prvej pápežovej homílii: „Svedok kríža nasleduje len jednu stratégiu, tú Majstrovu: pokornú lásku. [...] Keď sa ponoríme do Ježiša, jeho tvár sa začne odrážať na našej: jeho črty sa stanú našimi, Kristova láska si nás podmaní a premení nás.“⁶⁸ Zo širšieho náukového kon-

⁶⁵ Cosentino, *Sui sentieri di Dio*, 203-207.

⁶⁶ Zameranie pozornosti na pápežské príhovory prednesené v rámci jednej z jeho mnohých apoštolských ciest nemusí nevyhnutne znamenať skreslenie jeho magisteriálnych pozícií. Skôr ide o istý fragment, ktorý reprodukuje celok – ťažiskové výpovede pápeža Františka na Slovensku totiž zapadajú do širšieho rámca jeho učenia; Tomáš Petráček, „Prolamování limitů. K současným proměnám papežství v historickém kontextu“, in *Verba Theologica* 2 (2021) 7-20.

⁶⁷ Pápežova analýza ponúka na jednej strane prvky uznania, vyjadrené Cirkvi na Slovensku najmä za prejavy vernosti v čase komunistického prenasledovania a významné diela sociálneho charakteru, na druhej strane obsahuje prvky kritiky, vyslovené s cieľom stimulovať vitálne procesy, ktoré budú viesť k rozvoju menej rozvinutých dimenzií ekleziality. Z príhovorov sa dá vydedukovať, že za problematické javy v živote Cirkvi na Slovensku rímsky biskup považuje: upadnutie do pasce uspokojenia sa s chlebom, snahu zachovať si pokojný život, uspokojenie sa so stavom rozdelenia medzi kresťanskými cirkvami, ustrnutie v predsudkoch a nedorozumeniach, pasivita v spoločných dielach kresťanských skupín, pokušenie ľudí v Cirkvi vracat' sa späť (ideológia návratu), obava zo slobody, obava pastoračne sprevádzať všetkých ľudí, rigidnosť a klerikalizmus, nedostatočný dialóg, ľahostajnosť voči migrantom, duch korupcie a nezákonnosti (primárne vo verejnom priestore), konzumizmus, frustrácia, strata nádeje a ochoty zúrodňovať evanjeliom kultúru na spôsob sv. Cyrila a Metoda, oddelenosť Cirkvi a jej odstup od sveta, kauzistická morálka, príklon k uniformnosti, rigidná religiozita, prejavy zneužívania Božieho mena cez ľahostajnosť voči ľudským osobám, používanie náboženstva ako nástroja na získanie nadvlády, latentná prítomnosť predsudkov, nemilosrdných súdov, diskriminačných stereotypov, hanlivých slov a gest, pokrivený obraz Boha ako sudcu, kultúra provizórnosti, odtrhnutie sa od koreňov a tradície, duchovná skleslosť, abstraktnosť a nekonkrétnosť viery.

⁶⁸ Pápež František, Homília pápeža Františka na Božskej liturgii sv. Jána Zlatoústeho v Prešove, 14. 9. 2021;

dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210914080>

textu súčasného pápeža jasne vyplýva, že byť svedkom ukrižovania znamená byť priamym účastníkom v sviatostno-liturgickom dianí⁶⁹, ktoré udalosť Kalvárie – završenie všetkých prorockých gest a základ všetkých sviatostí⁷⁰ – pneumaticky sprítomňuje. Etické konanie má v magisteriálnej teologickej stavbe pápeža Františka sviatostno-liturgické ukotvenie. Nie je preto metodologicky nesprávne interpretovať etické postoje, ku ktorým pápež nabáda v rôznorodých náukových formátoch (príhovory, katechézy, homílie), ako prejavy sviatostnej ortopraxe v zmysle Rosatovej premisy: „...korene liturgie a morálnosti sú nerozlučne previazané a nemôžu byť podľa ľubovôle od človeka oddelené, pretože sú to ontické črty existencie a misie trojjediného Boha a príchodu jeho kráľovstva.“⁷¹

Jednotlivé texty pápežových príhovorov, prinášajúce aktualizačné rozvinutie morálno-etických postojov, ktorých prazáklad sa skrýva v liturgicko-sviatostnej kontemplácii Kristových prorockých gest, teraz krátko predstavíme v chronologickej postupnosti.

„Je ťažké žiadať si Európu viac preniknutú evanjeliom, keď nás netrápi, že ešte nie sme na tomto kontinente plne zjednotení medzi sebou a že sa o seba navzájom nestaráme.“⁷² Tieto slová prvého pápežského príhovoru a zároveň výzva, aby sa po kontemplácii krásy Boha pristúpilo k sociálnej akcii, orientovanej na Krista prítomného v chudobných a s cieľom svižnejšie dosiahnuť širšiu podobu jednoty, ktorá by bola anticipáciou plnej eucharistickej jednoty v budúcnosti⁷³, sa dá chápať ako impulz na aktualizačný výklad gesta spravodlivosti, zmierenia a sebadarovania, t. j. etickej dimenzie sviatosti krstu, sviatosti zmierenia a Eucharistie.

Ďalšie pápežove slová o chýbajúcej odvahe kresťanov vstupovať do problémov ľudí dnešných čias treba správne chápať ako interpretáciu prorockého gesta nádeje, do ktorého sú kresťania naštepaní sviatosťou birmovania s cieľom odvážne prinášať nádej tam, kde jej niet⁷⁴, aj ako interpretáciu gesta služby, ktoré je vlastné posvätnému stavu: „Bojíme sa slúžiť omšu tvárou k ľudu, ktorý nám hľadá do tváre a hovorí nám pravdu. Bojíme sa vykročiť vpred s novými formami pastorácie. [...] Bojíme sa sprevádzať ľudí s odlišnou sexuálnou orientáciou. Bojíme sa ísť na krížne cesty...“⁷⁵

⁶⁹ „Ježiš nám zanecháva Eucharistiu ako každodennú pamäť Cirkvi, ktorá nás čoraz hlbšie vovádza do Veľkej noci (por. Lk 22,19); Pápež František, *Evangelii Gaudium*, 13; dostupné na: <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortaci-a-evangelii-gaudium>

⁷⁰ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 10.

⁷¹ *Ibid.*, 134.

⁷² Pápež František, Príhovor Svätého Otca pred členmi Ekumenickej rady cirkví, 12. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210912025>

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 70-73.

⁷⁵ Pápež František, Rozhovor pápeža Františka so slovenskými jezuitmi, 12. 9. 2021; dostupné na: <https://jezuiti.sk/rozhovor-frantiska-s-jezuitmi/>

Implicitne krstný a eucharistický význam možno rozpoznať v slovách adresovaných politickej reprezentácii Slovenska v Bratislave. Pápež nimi ponúkol interpretáciu spravodlivosti, ktorá sa okrem iného prejavuje delením sa s každodenným chlebom: „Nalámaný a rovnakým dielom rozdelený chlieb pripomína význam spravodlivosti – dávať každému príležitosť sa realizovať. A aby spravodlivosť [...] bola konkrétna ako chlieb, treba viesť dôrazný boj proti korupcii a predovšetkým podporovať a presadzovať zákonnosť.“⁷⁶

Myšlienky formulované na tom istom stretnutí, ktorými pápež reaguje na modrý pás na slovenskej zástave a vidí ho ako mnohovýznamový symbol, teda nielen ako symbol bratstva medzi národmi, ale aj ochoty k integrácii, pokoju, solidarite, jednote, pohostinnosti či symbol odvahy preklenúť izoláciu spôsobenú pandemiou,⁷⁷ je správne chápať ako ním aktualizovanú interpretáciu gesta súcitu, pneumaticky sprítomňovaného slávením sviatosti pomazania chorých.⁷⁸

Novými impulzmi na rozvíjanie prorockého gesta služby je naplnený príhovor zo stretnutia s kňazmi a zasvätenými. Rozvíjať prorocké gesto služby v súčasných podmienkach znamená byť slobodnou, rešpektujúcou a tvorivou tvárou Cirkvi, definovanou bytím na ceste: „To je prvá vec, ktorú potrebujeme – Cirkev, ktorá kráča spolu a prechádza po cestách života s horiacou fakľou evanjelia. Cirkev nie je mocenskou štruktúrou...“ Znamená to byť tvárou Cirkvi, ktorá „sa neoddeľuje od sveta a nepozera sa na život s odstupom“, teda „zanecháva prílišné starosti o samých seba, o svoje štruktúry“. Služobník Cirkvi je človek odvahy, ktorý sa nebojí „formovať ľudí tak, aby mali zrelý a slobodný vzťah k Bohu“; človek, ktorý je „fontánou nádeje v živote ľudí“; človek, ktorý je kreatívny v rozvíjaní novej abecedy zvestovania viery (na spôsob sv. Cyrila a Metoda⁷⁹). A napokon, ordinovaný

⁷⁶ Pápež František, Príhovor Svätého Otca po stretnutí s prezidentkou SR Zuzanou Čaputovou, 13. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210913106>

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ K téme Cirkve v reakcii na pandémiu, resp. k téme Cirkev ako poľná nemocnica (vo význame starostlivosti o chorých a trpiacich) je vhodné doplniť aj tieto štúdie: Vladimír Thurzo, „Morálno-teologický pohľad na starostlivosť o zomierajúcich (The moral-theological view of the end-of-life care)“, in *Proceedings from the 7th International Conference of Hospice and Palliative Care*, ed. P. Dobríková (Trnava: Vydavateľstvo Trnavská univerzita, 2015), 28-38; Martina Pavlíková, Alexander Sirotkin, Roman Králik, Lucia Petrikovičová, José G. Martín, „How to keep university active during covid-19 pandemic : Experience from Slovakia“, in *Sustainability* 18 (2021) 10350; Vladimír Juhás, „Kresťanstvo ako rehabilitácia tela“, in *Verba Theologica* 1 (2019) 94-100. <https://doi.org/10.3390/su131810350>

⁷⁹ Rozvinutie témy misijného pôsobenia slovanských vierozvestov sv. Cyrila a Metoda ponúkajú: Viliam Judák, „Od Vita Monastica k Via Cyrillomethodiana. Benediktínske fundamenty Cyrilo-Methodskej duchovnej cesty medzi Nitrou a Skalkou“, in *Konštantínove listy* 2 (2021) 14-25. <https://doi.org/10.17846/CL.2021.14.2.14-25>; Peter Kondrla – Roman Králik, „Špecifická misie solúnskych bratov a ich aktualizáčny potenciál“, in *Konštantínove listy* 2 (2016) 90-97, <https://doi.org/10.17846/CL.2016.9.2.90-97>; Martin Hetényi, „Cyrilo-Methodský kult a religiozita na Slovensku v 19. – 21. storočí“, in *Konštantínove listy* 1 (2019) 141-158. <https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.1.141-158>; Peter Ivanič, „Encyklika Grande Munus a jej odozva u slovenských katolíkov“, in *Konštantínove listy* 2 (2019) 98-106. <https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.2.98-106>; Lucie Rychnová – Patrik Maturkanič – Katarína Slobodová Nováková – Martina Pavlíková, „Open-air Museums – the Future of the Presentation of Spiritual and Architectural Heritage“, in *Museology and Cultural Heritage* 1 (2022) 5-18. <https://doi.org/10.46284/mkd.2022.10.1.1>

služobník je človek dialógu so svetom a má ochotu zniesť rany, ktoré však „môžu byť aj otvormi, cez ktoré sa umožňuje priechod jeho milosti, ktorá mení životy a robí z neho šíriteľa pokoja a zmierenia“⁸⁰.

Impulzy na ideové rozvinutie morálneho potenciálu prorockého gesta pokoja – sviatosti pokánia – ponúka stretnutie so židovskou komunitou. Pápež, vystupujúci ako „živý memoriál“⁸¹ a uskutočňovateľ prorockého gesta pokoja a zmierenia v spolupráci s Duchom Svätým, sa v ňom osobne angažoval za oslobodenie ľudí od nevráživosti a násilia⁸² (ich dejinným vyjadrením je tragédia slovenských Židov). Na mieste, kde sa dejiny kresťanov a Židov stretávajú, pápež-pútnik vyslovil túžbu po zblížení a odpustení. Načrtol i potenciál milosti prijatej v sviatosti pokánia: „Tu spolu pred Bohom dosvedčujeme vôľu pokračovať v ceste zblížovania a priateľstva. Je dobré zdieľať a komunikovať si to, čo nás spája. Je dobré pokračovať v pravde a úprimnosti na bratskej ceste očisťovania pamäti, aby sa uzdravili minulé rany, ako aj v spomienke na prijaté a ponúknuté dobro.“⁸³

V kontexte pokánia je vhodné pripomenúť, že sviatosti pokánia sa explicitne venuje aj v príhovore na stretnutí s mladými. Jeho cieľom bolo disponovať mladých kresťanov k praxi sviatostnej spovede. Pápež na ňu poukázal ako na okamih zakúsenia Božieho objatia, ktoré uzdravuje, a preto je „sviatosťou radosti“. V duchovno-pastoračnej rade mladým, aby po každej spovedi si zapamätali odpustenie, ktoré dostali, a aby si zachovali v srdci pokoj, slobodu a radosť, ktorú v svojom vnútri cítia, síce podčiarkol primárne vnútorný účinok sviatostnej milosti v penitentovi, no ten je podľa neho predpokladom jej rozvinutia v misii pokoja a zmierenia: „Prajem vám, aby ste radosť zanesli svojim priateľom. Nie slová, ale bratskú blízkosť.“⁸⁴

Idea, že „Božie meno, teda jeho samotná osobná skutočnosť, sa vyslovuje nadarmo, keď sa porušuje jedinečná a neopakovateľná dôstojnosť človeka, stvoreného na jeho obraz“⁸⁵, vyjadrená pri stretnutí so židovskou komunitou, tvorí tiež istý rámec stretnutia so skupinou Rómov. Slová a gestá tohto stretnutia sa dajú chápať ako impulzy na interpretáciu prorockého gesta súcitu, obsiahnutého v sviatosti pomazania chorých, a to v jej širšom význame – nielen ako „osobnú spásu jednotlivca“ prijímajúceho sviatosť, ale aj ako „povinnosť všetkých v Cirkvi, ktorí sviatosť slávia, pomáhať trpiacim“⁸⁶. Rozvíjať gesto súcitu znamená „neredukovať realitu toho druhého na vlastné vopred pripravené modely“, nedávať ľuď

⁸⁰ Pápež František, Príhovor Svätého Otca v bratislavskej Katedrále svätého Martina, 13. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20210913115>

⁸¹ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 98.

⁸² *Ibid.*, 76.

⁸³ Pápež František, Príhovor pápeža Františka pri stretnutí so židovskou komunitou, 13. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20210913124>

⁸⁴ Pápež František, Príhovor pápeža Františka na stretnutí s mladými v Košiciach, 14. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20210914089>

⁸⁵ Pápež František, Príhovor pápeža Františka pri stretnutí so židovskou komunitou, 13. 9. 2021.

⁸⁶ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 78.

do schém, uznať, že „každý v sebe nosí nepopierateľnú krásu Božieho dieťaťa, v ktorej sa odzrkadľuje Stvoriteľ“. Takto sa totiž kráča v ústrety Ježišovi, ktorý čaká tam, „kde je krehkosť, nie pohodlie; kde je služba, nie moc; kde ide o vtelenie sa, nie o potešenie“⁸⁷.

Liturgicko-sviatosťný eucharistický kontext oprávňuje chápať homiletické povzbudzovanie pápeža Františka k vydávaniu svedectva a sebadarujúcej láske podľa vzoru ukrižovaného Krista v prepojení s Eucharistiou. Veď – ako už bolo rámcovo naznačené – ortoprax v podobe svedectva, zabúdania na krivdy i na seba, ako aj v podobe pravdivosti a pokornej lásky pramení z kontemplácie ukrižovaného Krista, pneumaticky sprítomňovaného práve v slávení Eucharistie. V tomto bode možno pápežovo učenie považovať za konvergentné s eucharistickými intuíciami Ph. J. Rosata. V jeho interpretácii je Posledná večera prorockým ôt sebadarovania:⁸⁸

„Z nazerania na kríž vychádza vydávanie svedectva. Keď sa pohľadom ponoríme do Ježiša, jeho tvár sa začne odrážať na našej: jeho črty sa stanú našimi, Kristova láska si nás podmaní a premení nás. [...] Svedok kríža nechce vnucovať sám seba a svojich, ale obetovať svoj život za iných. Nehľadá vlastné výhody: toto by bolo náboženstvo pretvárinky, nie vydávanie svedectva ukrižovaného Boha. Nestará sa o prízemné víťazstvá, pretože vie, že Kristova láska všetko pretvára, ale zvnútra – ako semienko, ktoré padlo do zeme, zomrelo a prináša ovocie.“⁸⁹

Predposledný príhovor, ktorým bola katechéza pre mladých, ponúka impulzy na rozvinutie prorockého gesta vernosti, sláveného v sviatosti manželstva. Pápež predstavil manželský život naplnený pravou láskou ako „hrdinstvo“ a skutočný „revolučný počin“. Sviatosť manželstva nabáda manželov byť istým anti-tetickým znamením⁹⁰, čo znamená „oslobodiť sa od kultúry provizórnosti, ísť nad rámec inštinktu a nad rámec okamihu, znamená to milovať na celý život a celou svojou bytosťou“. Takáto láska nie je „dobrodružnou výpravou“. Pravá láska sníva o tom, ako „môžem zo svojho života urobiť dar pre ostatných, pre spoločnosť, pre chudobných“, sníva bez strachu „o založení rodiny, splodení a výchove detí, dávaní života, zdieľaní všetkého s druhou osobou“. To všetko sa deje s pohľadom upreným na ukrižovaného Ježiša, v ktorom je prítomná „bezhraničná láska a odvaha dať svoj život až do konca, bez polovičatosti“. Pevne zakorenení kresťanskí manželia môžu potom byť vždy „spojení so životom; nikdy nie uzavretí, ale vždy otvorení pre všetkých“, aby „neskláňali hlavu k zemi, ale aby ju dvíhali k nebu, k druhým, smerom k spoločnosti“⁹¹. V tomto bode je pod-

⁸⁷ Pápež František, Príhovor pápeža Františka na stretnutí s rómskou komunitou na Luníku IX, 14. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210914085>

⁸⁸ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 80-92.

⁸⁹ Pápež František, Homília pápeža Františka na Božskej liturgii sv. Jána Zlatoústeho v Prešove, 14. 9. 2021;

dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210914080>

⁹⁰ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 102.

⁹¹ Pápež František, Príhovor pápeža Františka na stretnutí s mladými v Košiciach, 14. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210914089>

Ľa nás možné hovoriť o unikátnom prieniku ideí dvoch jezuitských spolubratov: u obidvoch totiž nachádzame zreteľné presvedčenie, že milosťou sviatostného manželstva je stať sa viditeľným vyjadrením lásky kresťanov, ktorá sa prejavuje úsilím o telesné dobro iných a sociálnu koexistenciu s marginalizovanými, resp. nechcenými.⁹²

Fragmentom, ktorý v optike pápeža Františka zrkadlí celok života kresťanskej viery, je osoba Panny Márie. Práve na jej vieru upriamil pozornosť v záverečnej homílii apoštolskej cesty na Slovensku. Máriina viera ako vzor pre kresťanov je „predovšetkým vierou, ktorá sa vydáva na cestu“, a to preto, lebo Mária „nezostala stáť a nečinne kontemplovať samu seba“, ale „žila svoj dar ako poslanie“ a stala sa „živým stelesnením tej netrpezlivosti, s akou Boh túži prísť k všetkým ľuďom a spasíť ich svojou láskou“. Je to viera, ktorá si „vyberá neznáme cesty, [...] a tak sa stáva darom z lásky k blížnemu“. Máriina viera je tiež prorockou vierou, ktorá učí kresťanov svojím životom „ukazovať krásu evanjelia“, „nastolovať dialóg“, „zjavovať bratský život v spoločnosti, kde panuje nesvornosť“, „široť príjemnú vôňu prijatia a solidarnosti tam, kde prevládajú osobné a kolektívne formy sebeckta“. A nakoniec, viera Panny Márie je súcitná. Ako súcitná matka „zbiera naše slzy a zároveň nás utešuje a pripomína nám, že v Kristovi je konečné víťazstvo“. Takto nás pozýva otvoriť sa viere, ktorá sa podobne „stáva súcitnou a vedie nás zdieľať svoj život s tými, ktorí sú zranení, trpia alebo sú nútení niesť na pleciah ťažké kríže, [...] pobáda nás vcítiť sa a byť solidárni s núdznyimi [...] podľa Božieho štýlu“, aby „boli zavlažené spásou brázdny dejín“. A keďže pápež hovorí, že „Mária je cestou, ktorá nás vovádza do srdca Krista, ktorý z lásky k nám obetoval svoj život“⁹³, je správne tvrdiť, že mariánsky konfigurovaná viera kresťanov vo všetkých jej dimenziách (cesty, prorockta a súcitu) vyviera z udalosti ukrižovania na Kalvárii. Je „jedinečným naplnením“ všetkých Ježišových prorockých gest, ktoré slávi Cirkev medzi prvým a posledným Pánovým príchodom v každej sviatostnej liturgii, resp. takto „neustále zapája kresťanov do Ježišových prorockých gest“⁹⁴. Jednoducho povedané, viera videná cez prizmu cesty, prorockta a súcitu má v optike pápeža Františka priame spojenie so sviatostami Cirkvi.

Záver

Dôraz pápeža Františka na nové formy odvážnej, kreatívnej, dialogickej, nezabezpečenej, súcitnej prítomnosti kresťanov vo verejnom priestore pobáda dnešnú Cirkev dať svojej viere charakter konkrétosti každodenného chleba. To znamená koncentrovanejšie sa sústrediť na rozvoj sociálno-etickéj dimenzie kresťanskej existencie a zároveň túto neabstraktnú prítomnosť odvodzovať od udalosti kríža – z gesta sebadarovania v eucharistickom slávení a v adorácii, v ktorých sa „pohľadom ponoríme do Ježiša a jeho tvár sa začne odrážať na našej; jeho črty sa stanú našimi, Kristova láska si nás podmaní a premení nás“⁹⁵.

⁹² Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 102.

⁹³ Pápež František, Homília pápeža Františka, ktorú predniesol na svätej omši v Šaštine, 15. 9. 2021; dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20210915010>

⁹⁴ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 10.

⁹⁵ Pápež František, Homília pápeža Františka na Božskej liturgii sv. Jána Zlatoústeho v Pre-

Exortatívno-korektívne slová pápeža – implicitne potvrdzujúce správnosť tej teologicko-sviatostnej línie, ktorá ako významný pastoračný prvok akcentuje sociálno-etickú angažovanosť kresťanov a súčasne pripomína jej esenciálne ukotvenie v sviatostnej liturgii – sa pozoruhodne stretávajú s viacerými aktuálnymi analýzami. Na jednej strane dosvedčujú, že medzi prioritami Cirkvi a prioritami veriacich sú témy vlastné sociálnej náuke Cirkvi, čo značí život podľa evanjelia v jeho prosociálnej dimenzii⁹⁶, na druhej strane ukazujú, že u veriach väčšinovo absentuje teologicky štruktúrované povedomie o spojitosti morálnych postojov (zvlášť zásadnej opcie pre chudobných⁹⁷) so sviatostnou liturgiou. Túto dichotómiu rovnako dokladá jav istého liturgického obradníctva⁹⁸, ktorý spolu s teológom E. Salmannom hodnotíme ako prvý z dvoch krajných reakcií Cirkvi na postmodernu (konkrétne ide o fundamentalizmus a prispôbenie sa).⁹⁹

šove, 14. 9. 2021.

⁹⁶ Priority veriach na Slovensku sú štatisticky vyjadrené takto: život podľa evanjelia (51 %), starosť o chudobných (59 %), podpora rodín (67 %), ochrana prírody (15 %), boj proti korupcii a sociálnej nerovnosti (10 %), boj s extrémizmom (6 %); Karol Moravčík – Július M. Prachár – Pavol Zaľko, „Program pápeža Františka pre Slovensko“, in *Radost evanjelia na Slovensku II*, ed. K. Moravčík – J. Žuffa (Bratislava: Petrus Publisher, 2019), 204-205.

⁹⁷ Karol Moravčík, „Cirkevné a teologické výzvy“, in *Radost evanjelia na Slovensku II*, ed. K. Moravčík – J. Žuffa, 64.

⁹⁸ Autori štúdie do neho radia predovšetkým slúženie omši, vysluhovanie sviatostí, spovedanie; Jozef Žuffa, „Kňazi v pastoračnej službe“, in *Radost evanjelia na Slovensku II*, ed. K. Moravčík – J. Žuffa, 160.

⁹⁹ Salmann, *Passi e passaggi nel cristianesimo*, 27.

E. Salmann medzi ďalšie reakcie Cirkvi na postmodernu radí: ľahké prijímanie tém vlastných osvietenstvu (napr. tému ľudských práv, tolerancie, slobody svedomia subjektu), dôraz kladený na demokraciu, príklon k psychologizmu, podliehanie trendom deplatonizácie doktríny (oddelenie platónskej filozofie od kresťanstva), rehelenizácie (návrat k mytologickým formám religiozity), akceptovanie primátu hebrejského myslenia nad kresťanským (čo konkrétne zakladá nemožnosť hovoriť o jednej centrálnej perspektíve dejín, nemožnosť upriamovať pozornosť na jediný Logos, jednu dejinnú udalosť spásy, víťazné dejiny dogmy a Cirkvi); Salmann, *Passi e passaggi nel cristianesimo*, 30-38.

Netreba však opomenúť dôležité konštatovanie zakladajúce povinnosť Cirkvi a teológie komunikovať aj s postmodernou: „[M]odernita a postmodernita sú *kairos* pre Božie zjavenie a jeho prítomnosť. [...] [A]ni stredovek nebol Bohu a Kristovi bližší ako modernita [...], čisté kresťanstvo jestvovalo len v okamihu výstupu Krista na kríž a odvtedy je kresťanstvo kváskom, soľou, horizontom, usporadujúcou ideou, pripomienkou, kľúčom sveta“; Salmann, *Passi e passaggi nel cristianesimo*, 42. Z tohto dôvodu Salmann radí Cirkvi, aby sa začala orientovať na spásne dejiny; aby prijala úlohu byť sapienciálno-existenciálnym a estetickým motívom vôle – motívom umožňujúcim lepšie pochopiť život, motívom symfónie života; aby bola bytostne mystická, a teda schopná vstúpiť do „temnej noci“ postmoderného agnosticizmu, spôsobeného Božou anonymitou a dokázala v nej vydržať; aby svedčila o Bohu v trojičnej perspektíve, t. j. cez optiku kenózy, slabosti, chudoby, kríža, utrpenia, vzájomného daru, materinskosti, otcovstva, synovstva, prijatia; aby predstavovala esenciu svojej doktríny nie v precízne vypracovaných racionálnych systémoch, ale ako tajomstvo a cestu, ktoré si vyžadujú modlitbu, chudobu, receptívnosť, odvahu a pokoru; Salmann, *Passi e passaggi nel cristianesimo*, 42-45.

Pri presnejšie zacielenom pohľade možno všetky navrhované prístupy k postmoderne vidieť ako tie, ktoré sú istým spôsobom prepojené so sviatostnou liturgiou. Veď tá sa právom dá považovať za pneumatické sprítomnenie kľúčových udalostí spásnych dejín aj ich dejinné pokračovanie (por. SC 5;10 a LG 11); za miesto zjavenia sapienciálnych, existenciálnych a estetických motívov; za privilegovaný prameň mystickej spirituality; za okamih zjavenia Božej slabosti, inšpirujúci biblické formy kenózy a „slabého myslenia“; za miesto kontemplatívneho priblíže-

Inšpiráciou, ktorá je povšimnutiahodná pri potrebnom úsilí preklenúť dichotómiu medzi sviatostnou liturgiou a etickou ortopraxou, môže byť dnes už 30-ročné dielo Ph. J. Rosata SJ. Práve preto sme jeho osobu spomínali v časti *Anamnéza*, jeho myšlienky odkrývali v časti *Indikácia* a perspektívy jeho teológie načrtávali v časti *Prognóza*. Kairologická aktuálnosť jeho teológie sviatostnej liturgie sa potvrdzuje jednak realisticky videnou pastorálnou situáciou, zrkadliacou isté globálne trendy¹⁰⁰, jednak najnovším Magistériom, hľadajúcim odpovede na dané trendy. Platí, že tieto odpovede o. i. potvrdzujú platnosť sekvencie: od *lex celebrandi* k *lex vivendi* (pretože liturgické slávenie ponúka kresťanskej misii vnútornú silu i plán¹⁰¹), ako aj: od *lex vivendi* (aplikáciou tzv. liturgicko-sviatostných postojov vďaka vzdania, solidarity, služby dosvedčovanej konkrétnym delením sa s najchudobnejšími¹⁰²) k obnovenému záujmu o *lex celebrandi*. Veď vzťah k ľuďom, ktorí sú zasiahnutí biedami tohto sveta (dráma hladu a chorôb v rozvojových krajinách, presídľovanie migrantov, osamelosť starých, problémy nezamestnaných a i.), dáva liturgicko-sviatostnému konaniu autenticitu¹⁰³ a nepochybne aj novú príťažlivosť. A takto sa to bude diať dovtedy, kým Duch Svätý „nepretvorí svet na večnú realitu, ktorá nebude potrebovať symboly, rituálne ani etické, pretože bude čistým naplnením – Božím kráľovstvom“¹⁰⁴.

nia sa k tajomstvám viery v zmysle *lex orandi* a *lex credendi*, pričom v liturgickom slávení možno vnímať sprítomnenie vitálneho stredu kresťanstva a jeho hlavné princípy; Pápežská rada na podporu novej evanjelizácie, *La Via pulchritudinis. Cammino privilegiato di evangelizzazione e di dialogo*, 2005; Gianni Vattimo, *Credere di credere* (Milano: Garzanti, 1996), 18, 27; Stefano De Fiores, *Maria sintesi di valori* (Cinisello Balsamo: San Paolo, 2005), 463-464; Joseph Ratzinger, Úvod do kresťanstva (Trnava: Dobrá kniha, 2007) 193-215; Ján Pavol II., *Mane nobiscum Domine*, 25.

¹⁰⁰ Aktuálne zverejnené štatistické výsledky sčítania obyvateľov na Slovensku z roku 2021 potvrdzujú globálny trend poklesu veriacich katolíkov. Od roku 2011 ide o pokles o 300 000 ľudí (z 62,02 % na 55,8 %). Naopak, pomerne prudký je nárast ľudí bez vyznania (z 13,44 % na 23,8 %); dostupné na: <https://www.scitanie.sk/>

Dá sa predpokladať, že ide o zúženie tej skupiny veriacich, štatisticky najpočetnejšej, ktorých M. Kehl radí do sektoru tzv. skrytého kresťanstva, príp. do sektoru tzv. veriacich explicitne orientovaných na cirkevnú obec. V prvom prípade ide o ľudí neaktívneho členstva v Cirkvi. V druhom prípade ide o aktívnych členov, ktorí sa angažujú v živote cirkevných obcí, a to vrátane liturgického života; Kehl, *Kam kráčí Cirkvi*, 30-31.

Nezodpovedanou otázkou zatiaľ ostáva dopad opatrení súvisiacich s pandemiou na jednotlivé skupiny veriacich (katolícko-traditionalistický sektor, sektor orientovaný na cirkevnú obec, sektor skrytého kresťanstva, sektor formálnej väzby na Cirkvi viazaný pracovnou zmluvou, sektor hnutí), avšak už teraz sa dá reálne predpokladať, že miera liturgicko-sviatostnej participácie bude významne znížená. Otázna je tiež ochota recipovať výzvy Cirkvi, aby veriaci vnímali aktuálnu krízu ako výzvu „prehodnotiť náš životný štýl“ (Encyklika *Fratelli tutti*, 33), „vyhrnúť si rukávy a spolu budovať budúcnosť“, čo znamená „poskytnúť svojim bratom a sestram všestranný rozvoj“; por. Pápež František, Príhovor Svätého Otca po stretnutí s prezidentkou SR Zuzanou Čaputovou, 13. 9. 2021; por. Pápež František, Príhovor pápeža Františka na stretnutí s rómskou komunitou na Luníku IX, 14. 9. 2021.

¹⁰¹ Ján Pavol II., *Mane nobiscum Domine*, 25;

dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/manenobis-cum-domine>

¹⁰² *Ibid.*, 26-28.

¹⁰³ *Ibid.*, 28.

¹⁰⁴ Rosato, *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, 151.

Bibliografia:

- BOFF, Leonardo. *Sacramenti della vita*, Roma: Borla, 1985.
- COSENTINO, Francesco. *Sui sentieri di Dio*, Cinisello Balsamo: San Paolo Edizioni, 2012.
- FIORES, Stefano De. *Maria sintesi di valori*, Cinisello Balsamo: San Paolo, 2005.
- FRANTIŠEK. *Encyklika Evangelii Gaudium*, Trnava: SSV, 2014.
- . *Encyklika Fratelli tutti*, Trnava: SSV, 2021.
- HETÉNYI, Martin. „Cyrilo-Methodský kult a religiozita na Slovensku v 19. – 21. storočí“, in *Konštantínove listy* 1 (2019) 141-158. <https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.1.141-158>
- HLAD, Ľubomír. „Esencia katolicizmu a aktuálne trendy v religiozite. Náčrt mapy výskumu“, in *Aktuálne trendy v religiozite na Slovensku*, ed. Peter Kondrla – Eva Ďuková, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2019, 8-30.
- IVANIČ, Peter. „Encyklika Grande Munus a jej odozva u slovenských katolíkov“, in *Konštantínove listy* 2 (2019) 98-106. <https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.2.98-106>
- JN PAVOL II., *Mane nobiscum Domine*, Trnava: SSV, 2004.
- JUDK, Viliam. „Od Vita Monastica k Via Cyrillomethodiana. Benediktínske fundamenty Cyrilo-Methodskej duchovnej cesty medzi Nitrou a Skalkou“, in *Konštantínove listy* 2 (2021) 14-25. <https://doi.org/10.17846/CL.2021.14.2.14-25>
- JUHÁŠ Vladimír. „Kresťanstvo ako rehabilitácia tela“, in *Verba Theologica* 1 (2019) 94-100.
- KEHL, Medard. *Kam kráčí Církev*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.
- KOBYLIŇSKI, Andrzej. „Le dimensioni etiche dell’odierna pentecostalizzazione del cristianesimo“, in *Rivista teologica di Lugano* 2 (2015) 207-228.
- KONDRILA, Peter. „Emócia – cieľ alebo prostriedok“, in *Aktuálne trendy v religiozite na Slovensku*, ed. Peter Kondrla – Eva Ďuková, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2019, 41-42.
- KONDRILA, Peter – KRÁČK, Roman. „Špecifiká misie solúnskych bratov a ich aktualizačný potenciál“, in *Konštantínove listy* 2 (2016) 90-97. <https://doi.org/10.17846/CL.2016.9.2.90-97>
- MENKE, Karl-Heinz. *Sacramentalità. Essenza e ferite del cattolicesimo*, Brescia: Queriniana, 2015.
- MOHELNÍK Benedikt (ed.). *Tomáš Akvinský – O svätostech obecně*, Praha: Krystal OP, 2019.
- MORAVČÍK Karol – PRACHÁR Július Marián – ZAIČO, Pavol. „Program pápeža Františka pre Slovensko“, in *Radosť evanjelia na Slovensku II*, ed. Karol Moravčík – Jozef Žuffa, Bratislava: Petrus Publisher, 2019, 204-205.

- NOCKE, Franz-Josef. „Dottrina generale dei sacramenti“, in *Nuovo corso di dogmatica*, ed. Theodor Schneider, Brescia: Queriniana, 2005.
- PAVLÍKOVÁ, Martina – SIROTKIN, Alexander – KRÁLIK, Roman – PETRIKOVIČOVÁ, Lucia, MARTÍN, José Garcia. „How to keep university active during covid-19 pandemic : Experience from Slovakia“, in *Sustainability* 18 (2021) 10350. <https://doi.org/10.3390/su131810350>
- PETRÁČEK, Tomáš. „Prolamování limitů. K současným proměnám papežství v historickém kontextu“, in *Verba Theologica* 2 (2021) 7-20.
- RAHNER, Hugo. *Una teologia della predicazione*, Brescia: Morcelliana, 2015.
- RAHNER, Karl – RATZINGER, Joseph. *Offenbarung und Überlieferung*, Freiburg im Br.: Herder, 1965.
- RATZINGER, Joseph. „Ke struktuře slavení liturgie“, in *Communio* 4 (1999) 353-354.
- . „Fondazione sacramentale dell’esistenza cristiana“, in *Opera omnia vol. XI : Teologia della liturgia*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2010.
- . *Boh a svet*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2005.
- . Úvod do kresťanstva, Trnava: Dobrá kniha, 2007.
- ROCCHETTA, Carlo. *Sacramentaria fondamentale*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 1999.
- ROSATO, Philip Joseph. *Introduzione alla teologia dei sacramenti*, Casale Monferrato: Piemme, 1992.
- ROUBALOVÁ, Marie – KRÁLIK, Roman – TVRDOŇ, Miroslav – TKÁČOVÁ, Hedviga – MATURKANIČ, Patrik – HLAD, Lubomír. „Násilí na ženě a jeho následky podle Tanachu a rabínské literatury. Historické a sociologické perspektivy“, in *Verba Theologica* 2 (2021) 82-106.
- ROUBALOVÁ, Marie – KRÁLIK, Roman – KONDRLA, Peter. „Importance and method of teaching biblical Hebrew and aramaic in religious education of children and adults“, in *Journal of Education Culture and Society* 1 (2021) 59-67. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.1.59.67>
- RYCHNOVÁ, Lucie – MATURKANIČ, Patrik – SLOBODOVÁ NOVÁKOVÁ, Katarína – PAVLÍKOVÁ, Martina. „Open-air Museums – the Future of the Presentation of Spiritual and Architectural Heritage“, in *Museology and Cultural Heritage* 1 (2022) 5-18. <https://doi.org/10.46284/mkd.2022.10.1.1>
- SACKS, Jonathan. *Týdení čtení z Tóry*, Praha: P3K, 2020.
- SALMANN, Elmar. *Presenza di Spirito*, Padova: Edizioni Messaggero, 2000.
- . *Passi e passaggi nel cristianesimo*, Assisi: Cittadella Editrice, 2009.
- SCHILLEBEECKX, Edward. *Eucharistická prítomnosť*, Bratislava: Serafín, 2009.
- SPINSANTI, Sandro. „Vzory duchovní“, in *Slovník spirituality*, ed. Stefano De Fiores – Tullo Goffi, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

THURZO, Vladimír. „Morálno-teologický pohľad na starostlivosť o zomierajúcich (The moral-theological view of the end-of-life care)“, in *Proceedings from the 7th International Conference of Hospice and Palliative Care*, ed. Patricia Dobríková, Trnava: Vydavateľstvo Trnavská univerzita, 2015, 28-38.

VATTIMO, Gianni. *Credere di credere*, Milano: Garzanti, 1996.

VIVODA, Michal. *Interdisciplinárna analýza ľudského súcitu a sebasúcitu*, Bratislava: Univerzita Komenského, 2021.

doc. ThDr. Ľubomír Hlad, PhD.

Katedra náboženských študií, Filozofická fakulta

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Štefánikova 67, 949 74 Nitra

Slovenská republika

lhlad@ukf.sk